

<i>Grynas efektyvumas yra lygus pačiai brutaliausiai demagogijai</i>	p. 3
<i>Kalinio V. Mejerholdo laiškas V. Molotovui</i>	p. 4
<i>Rožės Latvijos 100-mečiui</i>	p. 7

Rašytojas kalėjime

JOSIF BRODSKIJ

Josifo Brodskio (1940–1996), rusų ir amerikiečių poeto, eseisto ir vertėjo, esė *The Writer in Prison* – tai Tarptautinio PEN klubo išleistas kalintų rašytojų tekstų antologijos *This Prison Where I Live: The Pen Anthology of Imprisoned Writers* (1996) įvadas. Pirmąkart esė viešai publikuota amerikiečių žurnale „The New York Times Book Review“ 1996 m. spalio 13 d. „Rašytojas kalėjime“, datuotas 1995 m. lapkričio mėnesiu, yra paskutinis šio Nobelio literatūros premijos laureato prozinis tekstas (neskaitant laiškų ir užrašų).

Fred Lyon. San Fransisko opera. 1950

Kalėjimas iš esmės yra erdvės trūkumas, kompensuojamas laiko pertekliumi; ir viena, ir kita kaliniui – apčiuopiami dalykai. Nieko keisto, kad dėl šio santykio, atliepančio žmogaus padėtį visatoje, įkalinimas yra tapęs neatsiejama krikščioniškosios metafizikos metafora ir, galima sakyti, literatūros pribuvėja. Literatūros atveju tai lyg ir savaime suprantama, nes literatūra visų pirma yra metafizinių tiesų vertimas į žmonių kalbą.

Tokį vertimą, žinoma, galima atlikti ne tik kalint ir, galimas diktas, netgi tikslesnį. Vis dėlto dar nuo Pauliaus laikų krikščioniškoji tradicija stebėtina nuosekliai kalėjimu kliaujasi kaip apreiškimo įkvepiančia priemone. Šiais laikais kultūros ir literatūros, grindžiamos kitokiu nei krikščionybės tikėjimu ir principais (jei čia tinka tokie įvardijimai), visomis išgalėmis stengiasi pavyti vyresnėlei ar – Kinijos atveju – jaunėlei, vildamosi, be abejo, šitokiu būdu pasigaminti savųjų vijonų ir dostojevskių.

XX amžiuje rašytojo amatas ir kalėjimas beveik neat-siejami. Vargiai nurodytum kalbą, o juo labiau šalį (gal Norvegiją?), kurios rašytojus visiškai aplenkė ši sodinimo į kalėjimus tendencija. Kai kurioms kalboms ir šalims šiuo atžvilgiu, žinoma, sekėsi geriau, kitoms – prasčiau. Rusija, regis, pranoko visus; kita vertus, Sovietų Sąjungos laikais tai buvo tįštai gyvenama imperija. Su jos išnykimu problemos svorio centras iš Europos persikėlė į Tolimuosius Rytus ir pietinius Azijos pakraščius, Afriką, pietinius Ramiojo vandenyno salynus. Bet tuo nėra ko džiaugtis, nes šie kraštai taip pat itin gausiai gyvenami. Nenorėdama nieko išskirti geografija, regis, siekia susilyginti su istorija.

O gal kaip tik istorija nori prilygti geografijai. Rašytojas už grotų dažniausiai patenka už vienos ar kitos politinio ginčo pusės palaikymą, ir tai, žinoma, istorijos ženklas. (Tokio ginčo nebuvimas, kas be ko, esmiškai apibūdina geografiją.) Rašytojas gali net bandyti guostis tokiu savo nelaimės aiškinimu, nūdien įgijusiu kilnios tradicijos bruožų. Tačiau su tokiu pernelyg plačiu aiškinimu siauroje kameroje ilgai netversis. Kad ir koks istorinis varpas skambėtų kalėjime, jis visada tave prikelia, – paprastai šeštą rytą, – ir sugrąžina į nemalonią tau skirtą baumės laiko tikrovę.

Nesakyčiau, kad kalėjimas spaudžia atsikratyti abstrakčių sąvokų. Priešingai, jis sutraukia jas iki pačios lakiškiausios išraiškos. Kalėjimas tavo metafiziką, etiką, istorijos jausmą ir visa kita iš tikrųjų verčia į glaustą kasdienės laikysenos kalbą. Efektyviausia tokio virsmo vieta, žinoma, yra vienutė, visą žmoniškąją visatą sumažinanti iki betoninio stačiakampio, nuolat apšviesto 60 vatų lemputės. Apie kurią eini ratais bandydamas išsaugoti sveiką protą. Po poros mėnesių tokio sukimosi saulės sistema bus visiškai sukompromituota, skirtingai nei – vilkims – draugai ir artimi kolegos, o jeigu tu poetas, gal būsi nugalėjęs ir kelis padorius eilėraščių – mintyse. Rašiklis ir popierius kaliniui retai kada prieinami.

Taigi rimas ir metras, padedantys įsiminti, kalėjime parankiausi, ypač turint omeny tam tikrus apklausų metodus, po kurių taikymo tavo pakaušis dažnai nebe toks patikimas. Apskritai poetams vienutėse geriau nei prozininkams, nes jie menkai priklauso nuo profesinių priemonių, mat atsikartojantis žingsniavimas pirmyn atgal po tuo elektriniu šviesuliu eilėraščių iš atminties prikels, kad ir kas benutiktų. Be to, lyrika iš esmės yra besiužetė ir, kitaip nei tavo byla, rutuliojasi pagal vidinę kalbos dermės logiką.

Iš tiesų metrinės poezijos rašymą – tiksliau, kūrimą galvoje – galima siūlyti vienutės kaliniui kaip tam tikrą

nors toks aiškinimas taip pat galimas. Paprasčiausiai gero eilėraščio esmė yra sutelktumas ir greitis. Štai kodėl net poetas, nusprendęs užfiksuoti savo kalėjimo patirtį, paprastai griebiasi prozos. Eilėraščių apie kalėjimą aptikti sunkiau – net ir šiuolaikinėje rusų literatūroje – nei romaną šia tema, o juo labiau atsiminimų. Poezija, galimas diktas, yra pats nemimetišiausias menas.

O jeigu ir ne, tai jos mitemės objektas neabejotinai yra už ir virš kalėjimo sienų, apsuptų spygliuotomis vielomis, sargybinais, kulkosvaidžiais ir t. t. Visas menas veržiasi virsti muzika, teigė Walteris Pateris*, ir bent jau poezija, akivaizdu, nepasiduoda žmogiškųjų kančių, įskaitant ir pačių kankintojų, traukai. Iš to natūraliai kyla išvada, kad esama dėmesio vertesnių temų nei kūno silpnumas ar sielos agonija. Tokią išvadą padariusiai visuomenei ir jos prievaizdams poezija, o drauge ir visi kiti menai ima atrodyti pavojingi. Kitaip tariant, nesąmoningas šalutinis menų produktas yra suvokimas, kad bendras žmogiškasis potencialas yra gerokai didesnis, nei jį gali išreikšti, o juo labiau maitinti koks nors socialinis kontekstas. Tam tikriems žmonių rateliams ši žinia nemaloni, todėl besiplėsdami jie vis labiau linksta rašytoją sprausiti į rėmus.

Žinoma, rašytojas nėra šventa karvė: jis negali būti aukščiau už savo visuomenės teisę ar juo labiau neteisę. Kalėjimas ar koncentracijos stovykla tėra tos visuomenės tęsinys, ne svetimšalė teritorija, nors vien maisto davinys galėtų pakišti tokią mintį. Atsidūręs už grotų rašytojas tiesiog drauge su liaudimi išgyvena užgriuvusią negandą. Nei tų žmonių, nei – tikėkimės – savo akyse jis nieko nuo jų nesiskiria. Todėl pastangose ištraukti rašytoją iš kalėjimo, prigrūsto jo tėvynainių, esama šiokios tokios neteisybės. Tai lyg mesti vieną gelbėjimosi liemenę į perpildytą, neteisingumo jūroje skęstančią valtį.

Ir vis dėlto gelbėjimosi liemenę mesti būtina, nes geriau išgelbėti vieną negu nė vieno, o be to, šis išgelbėtasis gali pasiūsti galingesnį SOS signalą už visų likusiųjų skęstančioje valtyje. Ir nors mūsų lentynose daugybė knygų, kurių niekada neatsiversim, rašytojui gelbėjimosi liemenę reikėtų sviesti jau vien ta elementaria dingstimi, kad jis galbūt paleis į pasaulį dar vieną knygą. Kuo daugiau knygų mūsų lentynose, tuo mažiau žmonių grūsime į kalėjimus. Žinoma, išvaduodama iš kalėjimo rašytoją, o ypač poetą, visuomenė nustoja kokio nors metafizinio laimėjimo, tačiau didžiama jos narių mielai iškeis jį į sąlygiško saugumo banalybę, kad ir koku būdu tu metafizinių tiesų buvo įgyta. Trumpai tariant, skaitymui skirtas laikas – tai iš veiksmo nugvelbtas laikas; o pasaulyje, apgyventame taip tankiai kaip mūsų šalis, kuo mažiau veikiamo, tuo geriau.

Kalėjimų raštai yra apie kančią ir ištvermę. Tuo jie kelia aistringą susidomėjimą plačiosios visuomenės, kalinimą palaimingai tebelaikančios anomalija. Kad toks suvokimas pasaulyje išliktų ir ateityje, šiuos veikalus būtina perskaityti. Nes nėra didesnės pagundos, kaip persiimti požiūriu, kad žmonių kalinimas yra normalu. Lygiai kaip nėra nieko paprasčiau, kaip kalinimo patirtyje įzelgti dvasinę naudą ir netgi jos siekti.

Nukelta į p. 7 ►

* Walteris Pateris (1839–1894) – anglų rašytojas, literatūros ir meno kritikas, estetizmo apologetas. (Vert. past.)

Po Bolsonaro triumfo: pasvarstymai apie kraštutinumą ir „brolystę“ su JAV

Na štai: maždaug prieš du mėnesius išklojus „Šiaurės Atėnuose“ gal kiek per grėsmingai nuskambėjusius pasvarstymus apie besirintančią per pasaulį populizmo bangą (ar veikiau cunamį, turint galvoje, kiek dėmesio „šiauros ideologijos“ temai žiniasklaidoje skiriama šiomis dienomis), spalio pabaigoje Brazilijos prezidento rinkimus laimi kraštutinis dešinysis, anglosaksų žiniasklaidos jau pakrikštytas *tropikų Trumpu*. Egzotizuojantį poskonį turinti pravardė nėra iki galo korektiška, bet tokia pati yra ir Jairo Bolsonaro asmenybė: jis atvirai simpatizuoja diktatoriškai Brazilijos praeičiai, dar atviriau niekina homoseksualius asmenis ir yra užkietėjęs seksistas. Taigi, Brazilijoje, kurioje balsavimas rinkimuose yra privalomas, pirmąją ateinančių metų dieną prezidentu prisieks dar vienas asmuo, siekiantis savo šalį *vėl paversti didžia*. Koks yra platesnis šiuos įvykius supantis kontekstas ir kodėl tai svarbu?

Kodėl verta domėtis Brazilijos politika?

Tarp pokomunistinio bloko (arba Rytų Europos) ir Lotynų Amerikos esama įdomių politinių panašumų, dėl kurių lietuviams pastarojo žemyno politika neturėtų atrodyti svetima, neaktuali ar *tropinė*. Per pastaruosius keletą dešimtmečių abu regionai išgyveno tiek demokratinių jėgų pergale, tiek aktyvų ekonomikos liberalizavimą: pokomunistinė Europa mokėsi gyventi nebe planinės, o rinkos ekonomikos sąlygomis, o Lotynų Amerika siekė modernizuoti ir diversifikuoti nuo pirminių žaliavų eksporto smarkiai priklausomą žemyno ekonomiką, kam reikėjo reguliarių Tarptautinio valiutos fondo injekcijų.

Brazilijos politika sufleruoja, kokia gali būti regiono politinė dinamika. 2002 m. šalies prezidentu tapus ekonominį neoliberalizmą kritikavusiam Luizui Inácio Lulai da Silvai, per Lotynų Ameriką nusirito vadinamoji „kairioji banga“: kairiųjų pažiūrų arba Vašingtono konsensu są atvirai kritikavę kandidatai panašiu metu buvo išrinkti Argentinoje, Bolivijoje, Čilėje, Ekvadore ir dar keliose

regiono šalyse (žr. Andy Baker, *The Markets and Masses in Latin America*, Cambridge University Press, 2009). Ar Bolsonaro taps didesnės bangos dalimi, dar teigti ankstyva, kita vertus, galima prisiminti, kad š. m. birželį Kolumbijos prezidentu taip pat išrinktas dešiniųjų pažiūrų atstovas Ivánas Duque Márquezas.

Santykių su JAV pokyčiai

Jeigu manome, kad tarptautinei politikai diriguoja asmenybių kaprizai, tai dėl giminingos politinių lyderių pasaulėžiūros JAV ir Brazilijos laukia darnūs artimiausi metai. Donaldas Trumpas šaudynių mokyklose problemą spręsti siūlo apginkluojant mokytojus ir dar pamokant juos šaudyti, o Jairo Bolsonaro rinkimų programoje žadėjo lengvinti ginklų kontrolę šalyje, turinčioje vienus aukščiausių nusikalstamumo rodiklių pasaulyje. Šiek tiek tai iliustruojančių skaičių: apie 50 proc. visame pasaulyje nuo ginklų žūstančių žmonių yra nušautama šešiose valstybėse ir Brazilija yra viena iš jų (deja, JAV irgi patenka į šį sąrašą; žr. German Lopez, „America is one of 6 countries that make up more than half of gun deaths world-wide“, *Vox*, 2018 m. rugpjūčio 29 d.). Be sutampančio Trumpo ir Bolsonaro požiūrio į kovą su ginkluotu nusikalstamumu (abudu vadovaujasi paradoksalia logika, kad bėda išspręstų būtent didesnis ginklų prieinamumas), Trumpo administracija ir naujai išrinktas brazilų prezidentas neseniai pašlovino vienas kitą „Twitter“ pranešimais. O istorija buvo tokia: Bolsonaro pasmerkė humanitarinę programą „Mais Médicos“, leidžiančią skurdžiausiuose Pietų Amerikos regionuose dirbti Kubos medikams, Baltieji rūmai pasveikino tokią poziciją, nes jie taip pat abejoja, ar viskas gerai su Kubos daktarais ir žmogaus teisėmis, na, o Jairo Bolsonaro savo ruožtu širdingai padėjo JAV už palaikymą.

Laukiantiems šiltos JAV ir Brazilijos bendrystės vertėtų prisiminti, kad tapęs prezidentu Trumpas labai simpatizavo kai kuriems autoritariniams pasaulio lyderiams, bet

klausimas, ar tai ką nors pakeitė. JAV ir Rusijos santykiai šiuo metu nėra itin draugiški; klausimų kyla ir dėl to, ar susitikimas su Šiaurės Korėjos lyderiu buvo efektyvus. Kad autoritarinės asmenybės bendrą kalbą randa lengviau, yra tiesa, bet tos asmenybės reprezentuoja milijonus piliečių turinčias valstybes: produktyvus dvišalių santykių plėtojimas yra gerokai sudėtingesnis procesas negu dviejų politikų dalinimasis kontroversiškais vertybėmis.

Tarp triumfo priežasčių

Įdomiau negu klausti, kodėl Jairo Bolsonaro tapo Brazilijos prezidentu, yra pasvarstyti, kodėl nebuvo balsuota už kitus kandidatus. Iš vienos pusės, didžiulius socialinės atskirties, nusikalstamumo ir korupcijos mastus turinti šalis norėjo stipraus lyderio, bet iš kitos – atrodo, kad geresnių galimybių paprasčiausiai nebuvo. Prezidento rinkimų karštingę Brazilijoje lydėjo eiliniai korupcijos skandalai: nelegalių kampanijų lėšų naudojimu buvo apkaltinti tiek kitas dešinysis Geraldo Alckminas, tiek kairysis Fernando Haddadas. Beje, pastarajam šis vaidmuo buvo skirtas vietoj buvusio prezidento Lulos da Silvos, kuriam Brazilijos teismai kandidatuoti uždraudė, nes jis užsiiminėjo korupcija ir pinigų plovimu. Taip pat ir dėl to, kad šiuo metu sėdi kalėjime. Gali būti, kad Bolsonaro susirinko nemažai balsų ne vien iš jį atvirai šlovinančių piliečių, bet ir iš tų, kuriems juodai atsibodo geriau pažįstami, korupcija susitepę veidai.

Tegu tai būna gera pamoka JAV demokratams, renkančiams 2020 m. prezidento rinkimų kandidatą.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Pastaba: nuo teksto rašymo datos, 2018 m. lapkričio 19 d., kai kurie įvykiai galėjo pakisti.

Darsyk kelionė į Šidlavą

Šią savaitę, lapkričio 21-ąją, buvo Marijos paaukojimo šventė – nežymi, antraeilė, beveik nereikalinga, visą savaitę kunkuliuavus Aušros vartų atleidams. Likutis to skambaus pamaldumo, kuris kitados gaubė Švenčiausiąją Mergelę. Nežinia, kaip ji išliko visuotinės Bažnyčios kalendoriuje po liturginės reformos, nes dalis Marijai skirtų švenčių nunyko, pakeitė rangą ar buvo reformuotos, nukreiptos į Jėzaus asmenį. Paaukojimo šventė kalba apie mažą mergaitę, kurią tėvai atiduoda į Dievo rankas. Apgyvendina Jeruzalės šventykloje tarsi namuose. Apokrifinėse evangelijose ir padavimuose rastume daugiau žinių, kaip ji augo, mokėsi tarnauti Dievui ir galiausiai buvo pasirengusi ištarti savo lemtingąjį *teesie* arkangelui Gabrieliui, atnešusiam jai baltą lelijos žiedą ir žinią apie Dievo Sūnaus įsikūnijimą. „Nes Dievui nėra negalimų dalykų“, – iškilmingai, pamokančiu tonu baigia savo vizitą Gabrielius ir pasišalina. Mergelė lieka viena. Tada viskas ir prasideda, dėl ko mes dabar nebeturim ramybės. Arba atvirksčiai – ją surandame.

Kai buvau dar žalias kunigas, praktinės teologijos mokiausi iš senų klebonų. Tėvui Juvenaliui, senstelėjusiam pranciškonui iš mažos lietuvių parapijėlės Kanadoje, jo vienuoliškas vardas, gautas prieš daugybę metų, jau visai netiko, bet šiaip jis buvo nuostabiai guvus ir šnekus. Jei pasiskųsdavau jam, kad kas nors negerai ar nesiseka, jo firminis, matyt, ne kartą patikrintas, patarimas būdavo toks: „Eik pas mamą! Tu tik eik pas mamą! Mama viską

padarys.“ Mama, kirčiuodamas pirmajame skiemenyje, jis familiariai vadindavo Mergelę Mariją. Nežinau, kas ypatingo buvo toje formulėje, kad nenurašiau jos senatvei ar davatkiškumui. Tikrinu pats. Mačiau, kaip išeina kitiems. Jei kas pasakodavo savo atsivertimo istoriją, ten būtinai sušmėzuodavo Marijos šešėlis. Pirmieji paveikslai, sugrįžę į nuniokotą Bernardinų bažnyčią, vaizdavo Dievo Motiną. Jos turbūt labiausiai trūko, kad pakiltum iš griuvėsių. Austrai išvarė iš savo šalies Raudonąją armiją kalbėdami rožančių. Ir taip toliau.

Šią savaitę visiems Lietuvoje nenumatyta kelionė į Šiluvą. Ar Šidlavą – pagal Žemaitės raštus. Eimuntas Nekrošius taip padarė, kad jo laidotuvės sutaptų su maldininkų maršrutu į garsiąją šventovę. Žinoma, ten kažkur jo gimtosios vietos, sodyba, vaikystės gražumas, bet vis tiek – per Marijos rankas ar glėbį, kitaip nebūtų nė pačios Šiluvos. Be to, mama yra mama. Net mirties valandą. Ypač – mirties. Kai anuomet atsistojo Mergelė vidury Šiluvos laukų ir pravirko piemenukų akyse, irgi buvo mirties metas. Juodi arimai vietoj Dievo šlovės. Ne iš gero nubūčiuotas, nuglostinėtas stebuklingas Šiluvos akmuo.

Režisierius, pastatęs Jobo dramą, dabar užpila visus klasikiniais Jobo klausimais. Kodėl? Kas nusikalto? Kokia prasmė? Kas iš to bus? Atsakymo Biblijoje nepateikta, tik dejonės. Kankinys Jobas blaškosi, inkščia ir galop užsičiaupia. Jis pats nežino, kad dangaus taryboje Dievas leido Šetonui visais būdais jį varginti, kamuoti, tikrinti jo

tikėjimą, viltį ir meilę. Nė šiandien neturime žinių apie dangaus tarybos sprendimus. Gal ta įstaiga pertvarkyta, kaip ir Vatikano aparatas? Gal tamsybių kunigaikštis jau neturi ten balso? Visaip svarstytum bažnytinių permainų amžiuje. Bet vieną dalyką tikrai išgirdome: maloningoji Mergelė Marija, mūsų užtarėja ir gynėja, stovi šalia Dievo sosto tarsi Šiluvos laukuose. Paimta ten, su kūnu ir siela, savo Sūnaus. Turime mamą. Jobo dramoje įvykęs lūžis.

Senovinė Rytų Bažnyčios giesmė, vadinamasis Apreiškimo Švenčiausiajai Dievo Gimdytojai akatistas, lyg smarkus lietus prapliumpa sveikinti ir šlovinti nekaltąją Mergelę:

*Sveika, lapija, kurios gaiviam pavėsy visi glaudžias!
Sveika, kuri nešiojai iščiose paklydusių Vadovą!
Sveika, pagimdžiusi belaisvių Atpirkėją!*

Viskas ten labai tinka keliaujant į Šiluvą ir prisimenant Eimuntą Nekrošių. Ir dar toje giesmėje žodžiai apie karalių Erodą, kad jis paliktas lyg beprotis, neišmokęs giedoti aleliuja.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Aristotelio portfelis

Kiekvienas bandymas apibrėžti viešosios politikos problemas, kaip ir ši esė, iš esmės tėra noras rasti bent kiek svarbesnį politinį akligatvį, kuris savo ruožtu padėtų susiorientuoti labai sudėtingame politinės tikrovės pasaulyje. Politinių akligatvių yra iš tiesų daug. Kairė ar dešinė? Biurokratizmas ir legalizmas ar idėjos ir vizijos? Nacionalizmas ar internacionalizmas? O gal įtraukimas ir netgi mikropolitika, tačiau tuomet – kiek ji iš principo gali būti tiesioginė, o kiek visuomet liks atstovaujamoji? O gal grynas ekonomizmas? Liberalizmas ar konservatizmas? Galų gale – kas yra profesionalus politikas? Jeigu jis profesionalus, tai ar savaime tampa ir geru politiku?

Už sprendimo procesų tyrimus Nobelio premiją gavęs Herbertas A. Simonas yra pasakęs, kad „[ž]mogaus proto gebėjimas formuluoti ir spręsti sudėtingas socialines problemas yra labai menkas, palyginus su dydžiu problemų, kurių sprendimas yra būtinas norint pasiekti objektyviai racionalią elgesį realiaame pasaulyje ar norint bent pakankamai priartėti prie tokio objektyvaus racionalumo“¹. Taigi, neperžengiant šio įspėjimo ribų, bus bandoma ne itin pretenzingai pažvelgti į vieną iš politinių akligatvių, kuris, tikėtina, padės kiek geriau susiorientuoti ne visada aiškioje situacijoje, kurioje žmonės vienu ar kitu būdu bando atrasti save politikų, politinių aktyvistų ir kritikų be perstojo formuojamose pozicijose.

Maxas Horkheimeris ir Theodoras W. Adorno dar XX amžiaus viduryje taikliai, bet pesimistiškai teigė: „Standartai ateitį iš pat pradžių kyla iš vartotojų poreikių, dėl to jie ir priimami beveik be pasipriešinimo. Iš tikrųjų tarp manipuliacijos ir reakcijos į jos poreikį čia yra uždaras ratas, vis stiprinantis sistemos vienybę.“² Jeigu vadovaujames Švietimo ideologijos programiniu šūkiu, tai už savo tamsų būvį atsakingi yra šie vartotojai, ir būtent jie turėtų patys save ištraukti už plaukų į viršų, šviesos link. Tai visu šimtu procentų galioja ir „politikos vartotojams“. Bent jau taip atrodo visiems „įtraukios“ politikos entuziastams, „įgalintojams“ ir kitiems „politinio švietimo“ mesijams.

Horkheimeris ir Adorno buvo negailestingi Švietimo idealų kritikai. Jie manė, kad į didžiulias XX amžiaus žmonijos katastrofas – tiek mentalines, tiek materialines – nuosekliai vedė būtent ši idėjinė kryptis. Visa jų „Apšvietos dialektikos“ esmė – bandymas parodyti, koku būdu pagrindiniai programiniai Švietimo siekliai sukuria, atgamina ir sustiprina savo barbarišką priešybę.

Apie politinį mesianizmą buvo užsiminta neatsitiktinai. Pastaruoju nepriklausomybės laikotarpiu Lietuvoje nebūta patirties, kurios pagrindu būtų galėjęs susiformuoti koks nors alternatyvus politikos vaizdinys. Su labai menkais išimtimis politika Lietuvoje iki šiol yra įvairaus plauko mesijų menas ir penas. Eilinis mesijas, eilinė „kalbanti galva“ arba dar vienas „kalbantis kostiumas“ kuria tik tokius standartus, kuriais aukštąjį išsilavinimą turintis iš karto nusivilia, o blankiau mąstyti sugebantis uždaroamas ydingame savo ribotų išgalių ir išteklių rate. Daugiau nei prieš dešimtmetį Gintauto Mažeikio išsakta pastaba apie nepriklausomybę atgavusią Lietuvą, deja, yra aktuali ir šiandien: „Lietuva, atkūrusi nepriklausomybę, [...] pirmiausia atidavė duoklę šioms mito šmėkloms: autentiškumo troškimams, sugrįžimo į Aukso amžių temai, sąmokslu demaskavimui, o politikai iki šiandien bando aptarnauti šiuos kolektyvinius troškimus.“³ Pridėti derėtų tik tai, kad kolektyvinius troškimus galima aptarnauti keleriopai.

Be abejo, esama demagogiškos mesianizmo versijos ir įmantresnės politinio švietėjo gelbėtojo atmainos. Būtent pastaroji ir yra įdomiausia. Sakytume, ji atsirado jau atidavus duoklę patiems primityviausiems politikos vaizdiniais, tačiau ji yra blogesnė tuo požiūriu, kad ją paprasčiausiai yra sunkiau aptikti, suvokti ir deramai įvertinti. Didžiausia jos bėda ta, kad vienu metu ir pasitikima, ir nepasitikima tuo pačiu subjektu. Šis subjektas yra „politikos vartotojai“, į kuriuos kreipiamasi kaip į tai, kuo jie turėtų tapti („apsišvietusiais“, „protingais“, „racionaliais“ rinkėjais). Ši intencija yra daug blogesnė, nei gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio: pasitikima tuo, ko dar nėra, o to, ko nėra, reikalaujama iš to, kuo nėra kiek nepasitikima. Toks *belle ame* žaidimas sudaro „sistemos vienybę“. Ir būtent tokio pobūdžio ydingos sistemos, apie kurią pateiktoje citatoje kalbėjo Horkheimeris ir Adorno. Šią sistemą sudaro politiniai tamsuoliai ir švietėjo tipo mesijas, kurie „dialektiškai“ vieni kitus papildo. Aišku, tai yra supaprastinimas, idealus tipas, kuris situaciją spal-

Milada Einhornová. Nėra lengva būti tėvu. 1955

vina juodomis ir baltomis dėmėmis, nepalikdamas vietos jokiems pustoniams. Kita vertus, jeigu profesionalus politikas ar politikos entuziastas nėra demagogas, iš jo tikimasi tvirtos, neišskydusios pozicijos, ar ne?

Galimas daktas, kad mesijas švietėjas pats nuoširdžiai tiki savo teisumu ir / arba misijos sėkme. Jis kategoriškas kaip Kanto kategorijos. Nereikia vynioti žodžių į vatą – vadinasi, jis ir žaidžia grynosiomis kategorijomis, kažkokia distiliuota, puristine politikos sampratos versija, kuri nėra aptinkama gyvenamojo pasaulio „gyvojoje gamtoje“. Nevengdamas sau būdingo žargono, šiuo klausimu politikos mesiją švietėją gali pamokyti Jürgenas Habermasas: „Racionalusis kalbėjimo potencialas yra atitinkamai susipynęs su ypatingos gyvenamojo pasaulio duotybės *ištekliais*. Kadangi gyvenamasis pasaulis perima išteklių funkciją, tai jam yra būdingas intuityvus, nepalaužiamai tikras ir holistinis žinojimas, kurio negalima kaip tinkamam probleminti ir kuris šia prasme nėra „žinojimas“ tiesiogine to žodžio prasme. Šitas lydinys iš fono prielaidų, solidarumų ir išsocialintų įgūdžių sudaro konservatyvią atsvarą nesutarimų rizikai dėl savitarpio supratimo procesų, kurie reiškiasi per reikšmės pretenzijas.“⁴ Nereikia pamiršti, kad, žvelgiant iš gyvenamojo pasaulio perspektyvos, politinis puristas atstovauja tik vienai reikšmės pretenzijų grupei. Negana to, jis yra įsitikinęs, kad probleminti gyvenamajam pasauliui būdingą žinojimą gali kaip tinkamas. Be abejo, jam būdingas tam tikras mesianizmo kupinas „tikėjimo šuolis“, tik šis šuolis iš anksto pasmerktas nepasiekti kitos atbrailos pusės. Mat jis atsispiria nuo realaus, empirinio dalyko, nuo „tamsaus“ politikos vartotojo egzistavimo, tačiau kitame gale bando pasiekti mintinę konstrukciją – tą rinkėją, kurio, kaip jau minėjome, paprasčiausiai dar nėra, kuris *deus ex machina* principu turėtų atsirasti iš „tamsos“.

Šiuo atžvilgiu svarstymas persikelia į gryno efektyvumo plotmę. Demagogija ir menkai pridengta manipuliacija yra daug kartų efektyvesnės. Tiesa, puristo, švietėjo ir mesijo darinys jaučiasi teisus, ir jis jaučiasi tuo labiau teisus, kuo labiau jam priešinasi gyvenamasis pasaulis, čia pasirodantis tikroju savo pavidalu – mesijo egzistavimo išteklių pavidalu. Tačiau gyvenamajame pasaulyje, kuriame iš tiesų maža politinio purizmo, mesijas pralaimi. Rašydamas apie *belle ame* mąstymo struktūrą, Hegelis pavartojo poetišką įvaizdį teigdamas, kad gražioji siela „[...] išsenka tarsi kankinama džiovos“⁵. Reikėtų turėti galvoje, kad gyvename efektyvumo valdomame pasaulyje, ir tik mūsų sprendimas lemia, ar apsimegame, kad yra kitaip, ar bandome pasitelkti efektyvumą savo naudai. Nes džiova šiame efektyvumo valdomame pasaulyje yra išgydoma liga.

„Mano auditorija atrodė įsitempusi. Negalėjau pasakyti, ar jie suirzo dėl mano nepasiruošimo, ar paprasčiausiai buvo susikoncentravę į tai, ką sakau... Maniau, kad susimoviau, ir neturėdamas ką prarasti nutariau surizikuoti pasitelkdamas šiek tiek teatrališkumo.“

– Jei aš būčiau atsinešęs čia nešiojamąjį kompiuterį, jūs velniškai tikrai tai žinotumėte. Turbūt nesupratote, kad aš savo rankose laika au ateities naudojimosi kompiuteriu modelį.

Švystelėjau savo kaštoninį odinį portfelį į orą. Jis nuskriejo virš stalo ir su garsiu trenksmu nusileido per patį vidurį.

– Džentelmenai, tai kito kompiuterių revoliucijos etapo modelis.

Akimirką maniau, kad po šio finalinio dramos veiksmo mane išmes iš šios salės. Jie sėdėjo bežadėje tyloje

ir spoksojo į mano paprastą odinį portfelį – kuris nejudėdamas gulėjo ant stalo – lyg jis netrukus turėtų atgyti. Brookas Byersas, jauna atrodantis ilgametis firmos dalininkas, lėtai ištiesė ranką ir palietė mano portfelį, tarytum tai būtų koks nors talismanas. Jis uždavė pirmą klausimą:

– Kiek informacijos galėtumėte sutalpinti į kažką tokio?⁶

Jeigu iškentėte šias eilutes, turėjote suprasti, kad jos pasiskolintos iš eilinės verslo sektoriui skirtų pamokymų knygelės. Tačiau analogija yra nuostabi, ji iš tikrųjų šio to pamoko. Visų pirma ji leidžia suvokti, kad gyvenamąjį pasaulį sudaro ne vien puristiniai diskursai. Labai tikėtina, kad prezentacijos herojus nebūtų sulaukęs jokio potencialių investuotojų dėmesio, jeigu būtų atsinešęs šūsnį lapų su puristinio techninio diskurso informacija (be abejo, ji tikriausiai buvo portfelėje) ir bandęs „užkišti“ ja firmos vyresnybės akis bei ausis. Cituotos knygelės paantraštė skelbia: „Kodėl vienos idėjos gyvuoja, o kitos miršta.“

Jeigu klaustume, kodėl vieni politiniai projektai išskyla, o kiti miršta, sąžiningai turėtume sau atsakyti, kad jų gyvavimo sąlygos remiasi toli gražu ne vien racionalia jų turinio analize. Pakartokime Habermaso žodžius: „Racionalusis kalbėjimo potencialas yra atitinkamai susipynęs su ypatingos gyvenamojo pasaulio duotybės *ištekliais*.“ Vienas iš esminių struktūrinių išteklių yra efektyvumas, ir jeigu politinis švietėjas suvoktų, kad distiliuoto vandens niekas negers (jo skonis šlykštus), atsirastų reali tikimybė sudominti didelį skaičių politinio proceso „dalininkų“, tai yra rinkėjų, kai kuo vertingesniu nei demagogija. Nes rinkimai artėja, o demagogai jau seniai šveitė savo portfelius ant stalo.

Akivaizdu, kad sekdami išdėstytais mintimis toliau, privalėtume siūlyti kokią nors aukso vidurio praktiką. Juk grynus efektyvumas mūsų atveju iš esmės yra lygus pačiai brutaliausiai demagogijai, kai grynai politika disponuoja ne gyvenamojo, o idealiai mąstomo pasaulio resursais. Kita vertus, ar šioje situacijoje nebūtų protinga bandyti atrasti aukso vidurio taisyklės radikalumą? Aukso vidurio semantinis branduolys kažkodėl yra nusistovėjęs ties balanso, neutraliteto, kraštutinumų vengimo praktikomis. Tačiau jeigu nustotume vertinti šį semantinį lauką kaip grynų kategorijų rinkinį, jeigu suteiktume mąstymui apie minėtas sąvokas taip trūkstantį situatyvumo aspektą, pamatyti visiškai kitokį vaizdą. Kalbant tiksliau, pamatyti, kokių kraštutinių ir radikalių pastangų reikia, kai norime laviruoti ant kraštutinumų susikirtimo ribos ir per neapsižiūrėjimą nenuslysti į vieną iš jų. Tokią mąstymo praktiką pirmasis plačiai taikė Aristotelis. Jo filosofinės logikos esmė buvo pristatyti vyraujančius svarbiausius požiūrius (*endoxa*) ir juos deramai „apdorojant“ pasiekti filosofinės analizės tikslų⁷ – tokių tikslų, kurie ne vien tenkintų mūsų poreikius „galvoje“, o būtų puikus kelrodis pasaulyje, kuriame kasdien gyvename. Aristotelio etikos aukščiausių taikymo tikslų neįmanoma iki galo suvokti, jei kartu nestudijuojame jo „Politikos“, kaip ir „Politika“ iš pagrindų negali būti suvokta, jeigu jau nesame išstudijavę jo etinės koncepcijos. Taigi, atrodo, kad geriausia, ko galėtume tikėtis, – tai politinio susirinkimo metu ant stalo metamo „Aristotelio portfelio“. Tik ar ryšis kas nors tai daryti nebijodamas, kad paprasčiausiai bus išmestas iš salės?

– PAULIUS KUKIS –

¹ Charles E. Lindblom, Edward J. Woodhouse, *Politikos formavimo procesas*, iš anglų kalbos vertė Dangis Gudelis, Vilnius: Algarvė, 1999, p. 16.

² Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, *Apšvietos dialektika*, iš vokiečių kalbos vertė Gediminas Mikellaitis, Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 160.

³ Gintautas Mažeikis, „Raoulio Girardet požiūris į politikos ir mito priešybes ir sąsajas“, in: Raoul Girardet, *Politiniai mitai ir mitologijos*, vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Apostrofa, 2007, p. 275.

⁴ Jürgen Habermas, *Modernybės filosofinis diskursas*, vertė Alfonsas Tekorius, Vilnius: Alma littera, 2002, p. 365.

⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Dvasios fenomenologija*, iš vokiečių kalbos vertė Arvydas Šliogeris, Vilnius: Pradai, 1997, p. 487.

⁶ Chip Heath, Dan Heath, *Sukurta užkibti*, iš anglų kalbos vertė Aidas Jurašius, Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 117–118.

⁷ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1145b.

Iš bylos Nr. 537

Vsevolodas Mejerholdas (1874–1940) – vokiečių kilmės rusų teatro režisierius, aktorius, pedagogas – buvo vienas iš nedaugelio rusų menininkų, kurie pritarė Spalio socialistinei revoliucijai; 1918 m. įstojo į komunistų partiją, įkūrė valstybinį teatrą ir jam vadovavo. Vis dėlto ekscentriškasis, visoje šalyje žinomas ir populiarus menininkas, avangardinio, antirealistinio teatro koncepcijos ir „biomechaninės“ aktorių vaidybos sistemos kūrėjas 4-ajame dešimtmetyje, nuožmėjant stalinistiniam režimui, imtas kritikuoti ir kaltinti meniniu formalizmu, kol galiausiai jo teatras 1938 m. buvo uždarytas. Išdrįsęs viešai suabejoti socialistinio realizmo reikalavimais, 1939 m. birželio 20 d. Mejerholdas namuose Leningrade buvo suimtas ir apkaltintas šnipinėjimu Britanijos ir Japonijos naudai (užvesta byla Nr. 537); kalinamas ir kankinamas Maskvos Butyrkų kalėjime sufabrikuotus „kaltinimus“ pripažino ir 1940 m. vasario 2 d. kaip valstybės išdavikas buvo sušaudytas (režisieriaus pelenai suberti į Maskvos

Dono Dievo Motinos ikonos vienuolyno kapinių duobę, prie kurios memorialinė lenta skelbia: „Bendras kapas Nr. 1“; jo žmona, aktorė Zinaida Raich, parašiusi skundą dėl NKVD tardytojų nepriimtino elgesio per kratą bute, o anksčiau, beje, ir laišką Stalinui (1934), kuriame suabejojo šio estetinė kompetencija, buvo žvėriškai tame pačiame bute nužudyta (subadyta) 1938 m. liepos 15 d. „nenustatytų“ įsibrovėlių). Iš kalėjimo Mejerholdas prašydamas užtarti bergždžiai rašė įvairioms instancijoms: vidaus reikalų liaudies komisariui Berijai (1939 m. gruodžio 3 d.), SSRS prokuratūrai (tardymą prižiūrinčiam prokurorui – 1939 m. lapkričio 22 d.; SSRS prokurorui – 1939 m. gruodžio 13 d. ir 1940 m. sausio 24 d.), taip pat SSRS Liaudies Komisarų Tarybos pirmininkui Molotovui (1940 m. sausio 2 ir 13 d.). Su pastarajam rašytaišiais, atskleidžiančiais stalinistinės sistemos brutalumą ir Stalino nemalonėn neatšaukiamai patekusio menininko tragizmą, šioje publikacijoje ir siūlome susipažinti.

SSRS Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininkui
Viačeslavui Michailovičiui Molotovui

kalinio Mejerholdo-Raicho, Vsevolodo Emiljevičiaus
(gimusio 1874 m.; buvusio VKP(b) nario nuo 1918 m.;
vokiečio)

PAREIŠKIMAS

„Koks tampa išsigandęs, toks iš tikrųjų ir esi, – išgąstis – tai būseną, pertraukianti įprastinį žmogaus gyvenimą; ir toji būseną parodo jo prigimties esmę“ (Leskovas)¹.

Kai tardytojai mano, tardomojo, atžvilgiu paleido į darbą savuosius fizinio poveikio prieš mane metodus* ir juos dar papildė vadinamąja „psichine ataka“^{***}, tai ir viena, ir kita sukėlė man tokią siaubingą baimę, kad mano žmogiškoji NATŪRA atsivėrė iki pačių prigimties šaknelių:

Manosios nervinės skaidulos pasirodė besančios pačiame kūno paviršiuje, o oda tokia švelni ir jautri, kaip vaiko, akys pasirodė gebančios (esant nepakeliamam fiziniam skausmui ir skausmui moraliniam) nepaliamajam srūti ašaromis. Gulėdamas ant grindų veidu į žemę, atradau savyje sugebėjimą rangytis, raičiotis ir unkšti kaip šuo, kurį rykšte pliekia šeimininkas. Konvojininkas, kuris vedė mane iš tokio tardymo, kartą paklausė manęs: „Tau maliarija?“ – tokį sugebėjimą nervingai tirtėti pasirodė beturįs mano kūnas. Kai priguliu ant gulto ir užsnūdau, kad po valandos vėl eičiau į tardymą, kuris prieš tai tęsėsi 18 valandų, prabudau pažadintas savo paties dejonės ir to, kad ant gulto mane mėtė taip, kaip būna ligoniams, mirštantiems nuo karštinės.

Išgąstis sukelia baimę, o baimė priverčia gintis.

„Mirtis (o, žinoma!), mirtis lengviau nei tai!“ – sako sau tardomasis. Pasakiau tai sau ir aš. Ir puoliau save šmeižti, vildamasis, jog tai ir nuves mane prie ešafoto. Taip ir įvyko: tardymo užbaigtos „bylos“ Nr. 537 paskutiniame puslapyje atsirado baisūs Baudžiamojo kodekso paragrafo skaičiai: 58, punktai 1a ir 11².

Viačeslavai Michailovičiaui! Jūs žinote mano silpnybes (prisimenate kartą man pasakytus žodžius: „Vis vaidinate originalų?!“), o žmogus, kuris žino kito žmogaus silpnybes, pažįsta jį geriau už tą, kuris žavisi ano gerosiomis savybėmis. Sakykite: ar galite Jūs patikėti tuo, kad aš esu tėvynės išdavikas (liaudies priešas), kad aš – šnipas, kad esu dešiniojos trockistinės organizacijos narys, kad aš – kontrrevoliucionierius, kad aš ir savajame mene diegiau trockizmą, kad teatre variau priešišką (sąmoningai) veiklą, idant sugriaučiau sovietinio meno pagrindus?

Visa tai akivaizdu byloje Nr. 537. Ten ir žodis „formalistas“ (meno srityje) tapo „trockisto“ sinonimu. Byloje Nr. 537 kaip trockistai atskleisti: aš, I. Erenburgas, B. Pasternakas, J. Oleša (jis dar ir teroristas), Šostakovičius, Šebalinas, Ochlapkovas ir pan.

Nors buvau suimtas birželį, bet tik 1939 m. gruodį kažkiek atsitokėjau. Apie tai, kas dėjosi per tardymus, parašiau L. V.³ Berijai⁴ ir Sąjungos Prokurorui⁵, pranešdamas savo skunde ir savo pareiškime, kad atsižadū ankstesniuose tardymuose duotų parodymų. Vietos stoka neleidžia man išdėstyti visų savo parodymų paistalų, bet štai pavyzdys: J. K. Baltrušaitis⁶, su kuriuo, kaip rusų poetu, laikančiu SSRS savo tėvyne labiau nei Lietuvą, draugauju nuo 1898 m., byloje Nr. 537 įvardijamas kaip anglų šnipas, o aš esą teikdavęs jam duomenų kaip jo užverbuotas šnipas.

Štai manoji išpažintis, lyg *in articulo mortis*⁷, trumpa, kaip ir priklauso, sekundė prieš mirtį: niekada nebuvau šnipas. Niekada nepriklausiau jokiai trockistinei organizacijai (kartu su partija prakeikiu judą Trockį!), niekada neužsiiminėjau kontrrevoliucine veikla, susieti trockizmą su menu yra tiesiog juokinga. Šlykštus sukčius iš politinių avantiūristų veislės, toks žmogus kaip Trockis, linkęs tik į niekšiškas diversijas ir žudynes iš už kampo, neturintis jokios politinės programos, kretinas, negali duoti programos menininkams. Užbaigsiu savo pareiškimą po dekados, kai vėl duos tokį lapuką⁸.

Išnašų ir ** neieškokite: joms pritrūkau vietos.

Vs. Mejerholdas-Raichas

¹ Visiškai tiksliai citata iš rašytojo Nikolajaus Leskovo (1831–1895) apsakymo „Archijerėjaus nuosprendis“.

² RSFSR baudžiamojo kodekso 58-1a straipsnis (tėvynės išdavimas) ir 58-11 straipsnis (priklausymas antivalstybinei organizacijai, dalyvavimas jos veikloje). Abu šie straipsniai numatė „aukščiausiąją socialinės gynybos bausmę“ – sušaudymą.

³ Turi būti P.

⁴ Berijai Mejerholdas rašė, kad areštas ir tardymas įvarė jam „didžiulę depresiją, net iki visiškai valios praradimo, depresiją, sukėlusią siaubingą sąmonės atbukimą [...] Aš šmeižiau save (apkabinėjau save ypač nenatūraliai, kas negalės nekristi Jums į akis, kai pažindinsitės, to aš tikiuosi, su mano bylos turiniu), juodinau niekuo dėtus žmones. [...] Aš pasidariau visiškai nervų raizgulu, neatlaikiau nei fizinio skausmo, nei tuo labiau moralinių patyčių iš tardytojų pusės [...]. Aš daužiausi lyg apimtas karštinės ir pasirašinėju protokolus aklai.“

SSRS Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininkui
Viačeslavui Michailovičiui Molotovui

Mejerholdo-Raicho, Vsevolodo Emiljevičiaus
(gimusio 1874 m., vokiečio, buvusio VKP(b) nario
nuo 1918 m.)

PAREIŠKIMAS

Nr. 2 (1940-I-13, tęsinys 1940-I-2 pareiškimo;
Butyrkų kalėjimas⁹)

Prie to, kad aš, praradęs bet kokią valią, aptemusias, atbukusias sąmonės, neišlaidai*, prisidėjo dar viena baisi aplinkybė: iškart po suėmimo (39-VI-20) mane įstūmė į didžiulę depresiją mane užvaldžiusi įkyri idėja „vadinasi, taip reikia!“ Vyriausybei pasirodė, – ėmiau save įtikinėti, – kad už tas mano nuodėmes, kurios buvo paskelbtos iš Aukščiausiosios Tarybos 1-osios sesijos tribūnos, man paskirta bausmė nepakankama (teatro uždarymas, kolektyvo išvaikymas, pagal mano planą Majakovskio aikštėje statomo teatro pastato atėmimas), ir turiu pakelti dar vieną bausmę, tą, kurią man dabar paskyrė NKVD organai. „Vadinasi, taip reikia!“ – tvirtinau sau, ir manasis „aš“ suskilo į du pavidalus. Pirmasis puolė ieškoti antrojo nusikaltimų ir kai anas jų nerado, ėmė juos išgalvoti. Tardytojas šiame reikale buvo geras, prityręs pagalbininkas, ir mes ėmėme kurti drauge, glaudžioje sąjungoje. Kai mano fantazija išsekė, tardytojai susiporuodavo (Voroninas + Rodosas, Voroninas + Švarcmanas) ir imdavo preparuoti protokolus (kai kurie buvo perrašinėjami po 3 ar 4 kartus). Kai dėl išbadėjimo (negalėjau nieko valgyti), dėl nemigos (ištisus tris mėnesius) ir dėl širdies priepuolių naktimis, ir dėl isterijos priepuolių (nesustabdomai sruvo ašaros, tirtėjau, kaip tirtama sergant karštine) nusiminiau, sukriūtę, sublogę, 10 metų susenę, tai išgąsdino tardytojus. Mane ėmė uoliai gydyti (tada buvau Vidaus kalėjime, ten geras medicinos padalinys) ir sustiprintai maitinti. Bet tai padėjo tik išvaizdai – kūnui, o nervai liko tokios pat būklės, o sąmonė kaip ir anksčiau buvo apslopus, pritemus, nes virš manęs pakibo Damoklo kardas: tardytojas visą laiką tvirtino, grasindamas: „Nerašysi (tai yra – nekursi prasimanymų?) – vėl mušime, paliksime nepaliesią tik galvą ir dešiniąją ranką, visa kita virs beformiu, kruvinu, sumaitotu mėsos gabalu.“ Ir visa pasirašinėju iki 1939 m. lapkričio 16 d. Aš atsižadū savo parodymų, išmuštų iš manęs, ir maldauju Jūsų, Vyriausybės vadovo, – gelbėkite mane, grąžinkite man laisvę. Aš myliu savo tėvynę ir atiduosiu jai visas paskutinių savo gyvenimo metų jėgas.

V. Mejerholdas-Raichas

NB. Ši išnaša bendra abiem netilpusioms 1940-I-2 pareiškimo Nr. 1 išnašoms.

Mane čia mušė – pasiligojusį 65 metų senį: guldė ant grindų veidu į žemę, guminiu rimbū mušė per kulnus ir per strėnas; kai sėdėdavau ant kėdės, su tuo įnagiu mušė per kojas (iš viršaus, iš visų jėgų), per vietas nuo kelių iki viršutinės šlaunų dalies. Vėlesnėmis dienomis, kai tas kojų vietas išpylė gausios vidinės kraujosruvos, tai per tas rausvas, melsvas, gelsvas mėlynės vėl mušė tuo rimbū, ir skausmas būdavo toks, jog rodėsi, kad ant jautriausių skausmingiausių kojų vietų yra pilamas verdantis vanduo (aš rėkiau ir verkiau iš skausmo). Mane mušė per strėnas su tuo įnagiu, mane mušė rankomis per veidą atsivėdėjimais iš viršaus.

Iš: „Верните мне свободу!“: деятели литературы и искусства России и Германии – жертвы сталинского террора. Москва: Медизм, 1997
Vertė Pranas Vasiliauskas

⁵ Skunde ir pareiškime SSRS prokurorui Mejerholdas išsižada savo priverstinai melagingų parodymų: „Mano parodymai melagingi. Aš juodinau (šmeižiau save), šmeižiau kitus. Nuo šitų prievartinių (aš buvau verčiamas) melagingų parodymų AŠ ATSIŠAKAU, tie prievartiniai melo parodymai buvo pasekmė to, kad prieš mane, 65 metų senį (ir nervingą, ir ligonį), per visą tardymo procesą naudojo tokias FIZINIO ir MORALINIO poveikio priemones, kokių nepajėgiau išverti, ir aš užtvindžiau tardytojų klausimus savo siaubingais prasimanytais atsakymais. Aš melavau, tardytojas užsirašinėjo prasimanymus juos dar ir paryškindamas, kai kuriuos atsakymus už mane stenografistei diktavo pats tardytojas, ir aš visa tai pasirašinėju. [...] viršum manęs visą laiką kybojo grėsmė, kad mano anksčiau nurodytos fizinio poveikio priemonės gali būti pakartotos („meluosi, mušime tris kartus stipriau“).“

⁶ Beje, nesenoje publikacijoje („Pastarusios šimtą metų niekas apie Jurgį Baltrušaitį rimtai nekalbėjo. Pokalbis su Nikolajumi Kotreliovu ir Jevgenijumi Cymbalu“, *Literatūra ir menas*, 2016, Nr. 29/30) teigiama, kad Mejerholdas, kaip teatro menininkas ir novatorius, „gimė iš laiško“, Jurgio Baltrušaičio jam parašyto 1905 m. vasarą.

⁷ Mirties patale (*lot.*).

⁸ Visi Mejerholdo pareiškimai buvo surašyti 15 × 21 cm dydžio kalėjimo popieriaus lapeliuose.

⁹ Tai pats didžiausias Maskvos kalėjimas: jį sudarė apie dvi dešimtys triaukščių korpusų. Stalino „valymų“ laikotarpiu čia sėdėdavo apie 20 000 tardomų politinių kalinių.

Apie cenzūrą

Charleso Bukowskio (1920–1994) knygą „Apie rašymą“ (*On Writing*, 2015) sudaro šio produktyvaus amerikiečių poeto ir prozininko laišakai, nuo 1945 m. rašyti įvairiems knygų leidėjams, žurnalo redaktoriams ir literatūros kritikams, juose vienaip ar kitaip pasisakoma literatūrinės kūrybos, jos tikslų, genezės ir recepcijos temomis. Tarp šios korespondencijos, rašytos šiam „antrosios kartos“ bytnikui įprastu neišpuoselėtu, tiesmuku, „neliteratūrinio“ stiliumi, yra ir 1985 m. sausio 22 d. datuotas laiškas (be pavadinimo) Hansui van den Broekui, tuometiniam Nyderlandų užsienio reikalų ministrui (vėliau jis ėjo aukštas pareigas Europos Komisijoje). Bukowskis laišku reaguoja į pranešimą, kad jo apsakymų knyga „Erekcijos, ejakuliacijos, ekshibicionizmai ir nespacializuoti paprastos beprotybės pasakojimai“ (*Erections, Ejaculations, Exhibitions and General Tales of Ordinary Madness*, 1972) buvo išimta iš Nyderlandų miesto Neimegeno viešosios bibliotekos.

Ačiū už laišką, informuojantį, kad viena iš mano knygų išimama iš Neimegeno bibliotekos. Ir kad ji kaltinama juodaodžių, homoseksualų ir moterų diskriminacija. Ir sadizmu dėl sadizmo.

Kas man kelia baimę, tai humoro ir tiesos diskriminavimas.

Jeigu aš blogai rašau apie juodaodžius, homoseksualus ir moteris, tai dėl to, kad mano suktieji buvo blogi. „Blogiečių“ yra daug: blogi šunys, blogi cenzoriai; yra net „blogų“ baltųjų vyrų. Tik kai rašai apie „blogus“ baltuosius vyrus, šie dėl to nesiskundžia. Ir ar reikia sakyti, kad yra „gerų“ juodaodžių, „gerų“ homoseksualų ir „gerų“ moterų?

Savo – rašytojo – darbe aš tik fotografuoju – žodžiais – tai, ką matau. Jei rašau apie „sadizmą“, tai dėl to, kad jis egzistuoja. Aš jo neišgalvoju, ir jeigu mano kūrinys pasitaiko baisių poelgių, tai dėl to, kad tokių dalykų nutinka mūsų gyvenime; aš nesu blogio pusėje, jei toks dalykas kaip blogis ima viršų. Savo kūriniuose aš ne visuomet pritariu tam, kas vyksta, ir nesimurkdau purve vien dėl paties murkdymosi. Be to, man keista, kad žmonės, koneveikiantys mano raštus, rodos, pražiūri tas kūrinių vietas, kuriose aprašomas džiaugsmas, meilė, viltis, nors tokių vietų yra. Per savo gyvenimą, jo dienas ir metus, man teko patirti ir pakilimų, ir nuopolių, ir šviesių, ir juodų akimirų. Jeigu nuolatos rašyčiau tikrai apie „šviesiąją“ pusę, neminėdamas kitos, tada kaip menininkas būčiau melagis.

Cenzūrą kaip įrankį pasitelkia tie, kurie nuo savęs ir nuo kitų trokšta nuslėpti faktus. Jų baimė – tai tik nesugebėjimas pažvelgti tikrovei į akis, bet aš jiems nejaučiu pagiežos, tikrai siaubingą liūdesį. Savo ugdytojų jie buvo apsaugoti nuo gyvenimo įvairovės. Jie buvo išmokyti žvelgti tik viena kryptimi, nors kryptių yra daugybė.

Aš nenusiminiau, kad viena iš mano knygų buvo pašalinta iš vietinės bibliotekos lentynų. Man garbė, kad parašiau tai, kas privertė tuos žmones atitokti iš savo seklaus giliamintiškumo. Tačiau taip, man skauda, kai cenzūruojamos kažkieno kito knygos, nes tokios knygos paprastai būna iškilios, o kai kurios iš jų bėgant amžiams neretai tampa klasika, ir tai, kas kažkada atrodė amoralu ir šokiruodavo, dabar yra tarp privalomųjų skaitinių daugelyje universitetų.

Nesakau, kad mano knyga iš tokių, tik man velnioniškai apmaudu ir baisiai liūdna, kad mūsų laikais, šią akimirą, kuri bet kada daugeliui mūsų gali tapti paskutinė, tarp mūsų yra menkųjų, piktų žmogelių, raganų medžiotojų ir tikrovės neigėjų. Vis dėlto ir šitie yra mūsų visumos dalis, ir jeigu apie juos dar nesu rašęs, turėčiau parašyti, o gal parašiau čia, ir to pakaks.

visi drauge tapkime geresni.

CHARLES BUKOWSKI

Nuo pat kūrybinio kelio pradžios, daugiau nei keturis dešimtmečius, Bukowskis nesėkmingai bandė išspausdinti savo eilėraščių solidžiausiame mėnesiniame amerikiečių poezijos žurnale „Poetry“. Galop du Bukowskio tekstai – čia spausdinami *fingermails; nostrils; shoelaces* ir *a not so good night in the San Pedro of the world* – pasirodė 1993 m. rugsėjo numeryje, likus pusmečiui iki rašytojo mirties. Dar vienas jo eilėraštinis – *cold summer* – žurnale „Poetry“ publikuotas jau po autoriaus mirties San Pedro, vieno iš Los Andželo rajonų, ligoninėje, pralaimėjus metus trukusią kovą su kraujo vėžiu.

nagai; šnirpšlės; batraiščiai

iš vamzdžio sunkiasi dujos, paukštukas išskrido iš narvo, horizontas nužymėtas maitvanagiais; Benis nulipo nuo adatos, o Betė įsidarbino padavėja. kaminkrėtys buvo ganėtinai rafinuotas, krizeno apneštas suodžiais.

mieste sukoriau ne vieną mylią ir nieko nepamačiau, o grifas milžinas kapojo man vidurius, ir galvoj žiojėjo tuštuma nelyginant prieš išprotėjimą. nieko blogo, kai niekas reiškia viską, daug blogiau, kai niekas ir toliau reiškia nieką, jokio palengvėjimo, tikrai visokie guru ir dievais apsiskelbusieji, vertelgos, kvaili intelektualai. kuo daugiau žmonės kalba, tuo mažiau lieka ką pasakyti. net ir geriausios knygos tėra sausos pjuvenos smegeninėms. stebiu bokso kovas ir vedu beprasmybės užrašus. ūmai vartai vėl atsilapoja, ir štai dailūs žokėjaus marškiniai plaukstosi padangė. toksai liūdesys: visa kas ražosi, kad prasprogtų žiedais. kiekviena diena turėtų būti stebuklas, o ne machinacija. mano delne paskutinis mėlynasis strazdas. šešėliai riaumuoja kaip liūtai, ir sienos braška, šoka virš mano galvos. akys žiūri į mane, meilė laužo man kaulus, ir aš juokiuosi.

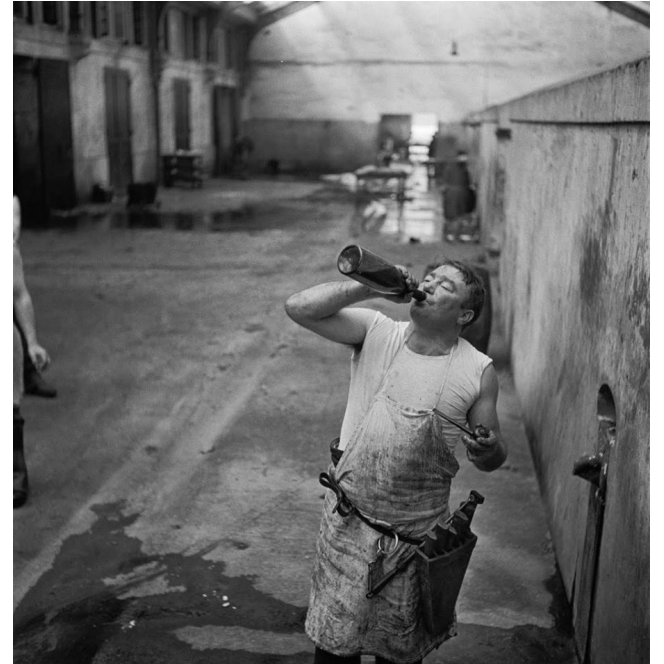
ne tokia laba naktis pasaulio San Pedro

vargu ar šiandakt manyje bręsta padorus eilėraštinis, ir suprantu, kad tai mano, ir tik mano, problema. ir tamstoms visai neįdomu, kad aš sėdžiu ir klausausi pianino skambinimo per radiją, ir muzika niekam tikusi: tiek atlikimas, tiek pats kūrinys; ir taip pat tamstoms nė motais, kad viena mano katė – neįprastai dėmėta baltakailė – miega vonios kambary.

neturiu supratimo, kas gi tamstas sudomintų, tik abejoju, ar patys man būtumėte įdomūs, todėl nesusireikšminkit. tiesą sakant, geriau pagalvojus, galit pabučiuot man į subinę.

toliau klausaus pianino skambinimo. ši naktis nebus įsimintiniausia nei mano, nei tamstų gyvenime.

švėskime savo tvermės kvailybę.

Abattoirs de Vaugirard. Geriantis mėsininkas. 1950

šalta vasara

ne taip prastai, kaip tau, Fante, bet prastokai: ligoninė ir vėl atgal, į gydytojo kabinetą ir vėl atgal, supimasis ant plauko: galim paleisti... ne, palaukit, 2 naujos ląstelės... ir trombocitų kaip reikiant nukritę... jūs gėrėt? ko gero, teks darkart tirti kaulų smegenis... ko gero...

gydytojas užsiėmęs, laukiamasis prie vėžininkų palatos sausakimšas: žmonės skaito „Laiką“, žmonės skaito „Žmones“...

seselės malonios, juokauja su manimi. manding, tai miela, juokauti mirties šešėlyje. žmona šalia. man gaila žmonos, man gaila visų žmonių.

vėliau mudu nusileidžiam į mašinų aikštelę. kartais vairuoju. vairuoju ir dabar. šaltoka buvo ši vasara.

„gal norėtum truputėlį paplaukiot?“ – siūlo žmona.

ši diena šiltesnė nei kitos.

„žinoma“, – atsakau ir spaudžiu iš aikštelės.

ji – drąsi moteris, elgiasi taip, lyg viskas būtų normalu, tačiau dabar turiu sumokėti už visus tuos iššvaistytus metus, jų būta tiek daug.

sąskaita jau pateikta, ir tiks tikrai vienas apmokėjimo būdas.

gal kartu ir paplaukiosiu.

ERIKS ĀDAMSONS

X ir Y

Erikas Ādamsonas (1907–1946) – įžymus latvių poetas, prozininkas, vertėjas. Šis apsakymas publikuotas knygoje „Subtiliosios ydos“ (*Smalkās kaites*, 1937).

Keleivinis traukinys artėjo prie miesto.

X skaitė laikraščius tvankioje trečios klasės kupė. Visą šį ilgą kelią šlamino didelius popieriaus lapus, bet kuo labiau traukinys artėjo prie miesto, tuo labiau jis nerimavo: kartais pažvelgdavo pro langą – ten lėkė pro šalį beržai, pušys, apsnigtos pievos; kartais stebėdavo šalia sėdinčiuosius – tie garsiai plepėjo, snaudė arba rūkė. Ir X surūkė jau penktą papirosą, ir vėl būtų rūkęs, bet pakelyje nieko neberado. Dar kartą perkilojo laikraščius, dar kartą pažvelgė į beržus, pušis, pievas, dar kartą apžvelgė šalia sėdinčiuosius; tada atsistojo, apsivilko palta, užsidėjo kepurę ir, numetęs laikraščius po suolu, nuėjo per vagoną prie išėjimo. Eiti buvo sunku, nes erdviame vagone buvo tiek prisigrūdę žmonių, kad tik didelėmis pastangomis ir kova galėjai prasibrauti pro plačiais avikailio kailiniais apvilktas keleivių nugaras. X per daug nesiskaitė su mandagumo taisyklėmis, ir jų laikytis buvo visai neįmanoma. Vienam kitam teko užminti ant kojos, tūlą garbingą poną ir meilią merginą teko pastumti į šoną, kad atlaisvintų kelią. X nuolat kartojė:

– Malonėkit praleisti, atsiprašau, dovanokit! – vis dėlto jį lydėjo pikti žvilgsniai ir griežtos pastabos.

Bet priėjęs išėjimą jis anaipol neišlipo artimiausioje stotelėje. Ne. Apsiaustas pūgos su šlapdriba, perėjo į kitą vagoną. Stumdymasis, atsiprašinėjimas ir keikimasis prasidėjo iš naujo.

O paskui jis perėjo į trečią vagoną. Ten pastebėjo kažkokią moterį, kurios plaukai priminė morkos spalvą. Akimirka jis sustojo. O paskui ėjo toliau, spartindamas žingsnį. Vis įdėmiau žiūrėjo į keleivių veidus, vis rečiau sakė: „Malonėkit praleisti, atsiprašau, dovanokit!“ – tad ir vis daugiau kilo pykčio.

Geriau sekėsi antros klasės vagonuose. Ten nebuvo tiek daug žmonių. Jis sparčiai spraudėsi pro karininkus, turtinigus prekybininkus, aukštesnio lygio valdininkus ir jų poniais. O tada vėl įsibrovė į trečios klasės grūstį. Dabar jis visai neatidžiai stumdė ūkininkus, studentus, moksleivius, medžiotojus ir slidininkus, stebėdamas moteris, sėdinčias ant kupė suolų. Konduktoriniai ir malonesni žmonės klausinėjo, ar jis ko nors ieškąs. „Taip, taip“, – atsakydavo jis, o vėliau net ir to nebeištardavo. O kiti supykdamo. Kai kurie net grasino vyriausiuoju konduktoriumi ir geležinkelio policija.

Bet tada X sustojo. Jis pasižiūrėjo į vieną nepažįstamą labai jauną moterį. Tada nusigrėžė ir pajuto, kad ta jauna moteris taip pat į jį žiūri. X atsirėmė pečiu į aprasojusį langą, kad būtų patogiau stovėti, ir apžvelgė perpildytą tvankų trečios klasės vagoną.

Dundėjo ratai, keleiviai garsiai šnekėjosi ir net dainavo. Kažkur spiegė patefonas kaip suopis sukdamas ratus virš lauko.

Šalia X-o kažkokia studentė paklausė savo palydovo studento, kuo jis labiausiai pasaulyje žavisi. X norėjo pasakyti, kad žavisi Archimedo lėšiu, uždegusiu visą laivyną. Netoliese vienas jūrininkas, kaip galėjai suprasti, lankęsis užsienio radijo stotyse, pasakojo ūkininkui, be kita ko, apie imtuvo lemputes ir milžiniškas siųstuvo lempas. X norėjo pasakyti, kad šios 300 kW siųstuvo lempos galingumas toks pat didelis kaip 300 000 imtuvo lempučių.

Bet, žinoma, jis nieko nesakė – nei apie Archimedą, nei apie siųstuvo lempas.

Tada jis vėl – šį kartą dar atidžiau – pažvelgė į jaunąją moterį, labai ramią ir rimtą.

Kai tik X nukreipė žvilgsnį nuo jos, pajuto, kad pati moteris į jį žiūri.

Taip jiedu vienas į kitą pasižiūrėdavo, bet susižvalgyti neišdrįso.

Netrukus prieš akis ėmė mirgėti priemiesčio namai, fabrikai, sodai. Keleiviai ruošėsi išlipti.

Po dešimties minučių traukinys dundėdamas įlėkė į centrinę stotį ir staigiai sustojo, tad žmonės su visais savo ryšuliais, skryniomis ir kitais nešuliais lyg didelės lėlės žemai nusilenkė ir paskui atsitiesė atbuli, vos išsilaikydami ant kojų. Jie dar kartą susverdėjo, garsiai nusijuokė arba supyko ir tada, nekantriai stumdydamiesi, patraukė prie išėjimo.

Taip pat X, jau nebežiūrėdamas į jaunąją moterį, kaip ir ji į jį, išlipo iš vagono. Išlipo ir toji moteris. Lyg tai

būtų savaime suprantama, jiedu žingsniavo greta. Kalbėti jiedviem nereikėjo.

Pūga buvo aprimusi.

Taip jie ėjo pro penkiaaukščius namus didelėje žmonių minioje. Pro šalį lėtai praslinko laidotuvių eiseną lyg tylus priminimas miestui apie Didžiąją Ramybę ir kaip užuomina kartkarčiais atsigręžti į sielą. Du juodi arkliai, apkloti lyg cirke tamsiu tinklu, sunkiai vilko ant katafalko padėtą šviesių sužadėtuvių karstą arba amžinos ramybės altorių. Ir nežinia, kokios švelnios rankos šį Didžiosios Ramybės, Didžiojo Poilsio altorių buvo išpuošusios raudonomis rožėmis. Juodi laidotuvininkai su baltomis chrizantemomis bei raudonomis rožėmis rankose ir juodi karsto nešėjai paliko dvasių eitynių įspūdį, tad X, nusiėmęs kepurę, su jaunąja moterimi susimąstę stebėjo šią keistą Didžiojo Poilsio procesiją.

Vis labiau temo. Degė gatvių ir parduotuvių žibintai.

Abu pėstieji dar tylėjo. Tik po ilgo kelio moteris, X-o pavadinta Y, tarė:

– Manęs laukia tėvas su motina.

– Manęs žmona, – pridūrė X.

– Turbūt jau nuo trečios valandos jie manęs laukia. Dabar jau bus šešios, gal net septynios. Traukinys vėlavo.

– Ir sūnus manęs laukia. Mažas berniukas.

– Eime!

Ir jiedu ėjo toliau.

– Aš gyvenu arti, – tarė X.

– Aš toli, – tarė Y.

Snaigės ant jų veidų virto vandens lašais. Y kilstelėjo pilkšvo karakulio apykaklę.

– Taip, – X sustojo prie trijų aukštų namo, – va čia mano namai.

Y taip pat sustojo.

– Užikit, – paprastai pasakė X, – išgersit arbatos. Pas mus dažnai būna svečių. Pas mane ir ją...

– Užeisiu, – pasigirdo atsakymas.

Ramiai ir rimtai Y kopė laiptais pavymui X-ui. Prie vieno buto X paskambino.

Duris atidarė X žmona – daili būtybė, nežemiškas anglių „namų karalienės“ tipas – ir, dar nepastebėjusi Y, tyliai stovinčios X-ui už nugaros, maloniai pasisveikino su vyru.

– Vaikas tavęs laukė visą popietę, – švelniai priekaištaudama tarė, – tik neseniai paguldžiau... toks pavargęs.

– Miega?

– Taip.

– Aš norėčiau jį...

– Verčiau nežadink.

Tą akimirka ji pastebėjo Y, ši nežiūrėjo į X žmoną. O ji, matyt, laukė kokio nors paaiškinimo, ypač tada, kai Y nusekė paskui X-ą į butą. Tačiau paaiškinta nebuvo, Y ir X žmona nesusipažino ir nepasisveikino, tada X žmona, veltui stengdamasi nusišypsoti savo nustebejimą, be paliovos kažką kalbėjo, ko niekas nesuprato, net ir ji pati. Tada jie nuėjo į virtuvę.

X nusivilko palta, Y taip pat. Paskui jiedu įėjo į vėsus pustamsį kambarį, apšviestą tamsiai raudoname gaubte paslėptos lemputės. Ten atsistodavo ant kėdžių – arti vienas kito – ir tylėjo. Primerktomis akimis jiedu tylėjo, ir šioje tyloje girdėjosi tik mielas vaiko kvėpavimas gretimame kambarielyje. Jų pačių kvėpavimo nesigirdėjo. Keistos padėties, kurioje atsistūrė, jiedu nesuvokė. X žmoną pamiršo. Jiedviem visai nebuvo neįmanoma.

Jiedu taip sėdėjo gal pusvalandį ar net valandą ir būtų dar ilgiau sėdėję, jei nebūtų įėjusi X žmona. Ji labai maloniai tarė:

– Aš atsiprašau! Užvirė vanduo arbatai.

Ir vyrui:

– Ateik trumpam į virtuvę.

Abu išėjo, bet X tuoj pat sugrįžo skausmo iškreiptu veidu, dešine ranka suėmęs kairiosios plaštaką. Y pajuto, kad atsitiko kažkas labai negera, kažkas beprasmiška. Ji atsistojo. X nuskubėjo prie savo palto. Y taip pat.

Y netikėtai pastebėjo, kad X-o kairės rankos plaštaka smarkiai apiplikiyta ir visa rankovė iki peties šlapia. Ji suprato. Verdantis vanduo... „Užvirė vanduo arbatai...“ Maloni, labai švelni X žmona... X atsargiai pakėlė kairę ranką...

Jiedu apsivilko ir atidarė buto duris.

Kai jos užsivėrė jiems už nugarų, X atsigrėžė ir palietė duris ranka, o tada tyliai nusijuokė. Šis juokas Y-ai labai nepatiko. Ir X-ui nepatiko.

Atsidūrę gatvėje jiedu iš pradžių ėjo be tikslo. Bet paskui X nuvokė, kad Y ėmė jį vesti. Kur – jis dar negalėjo

įsivaizduoti, bet greitai suprato: tikriausiai pas savo tėvus, tėvą ir motiną, laukiančius jos jau nuo trijų. O dabar bus jau, ko gero, pusė devynių.

Jiedu žingsniavo.

Pūga šiek tiek sustiprėjo.

Jiedu žingsniavo bent kokią valandą, jei ne ilgiau.

Galų gale Y įsivedė X-ą į prašmatnų šešių aukštų namą, ir jiedviem įžengiant į Y tėvų butą X nebuvo nei suglumęs, nei sunerimęs. Y priekyje, X jai iš paskos, nusiėmęs kepurę, nuo kurios lašėjo ištirpęs sniegas. Paltų jiedu šį kartą nenusivilko.

Jiedu įėjo į jaukią svetainę: pilkšva sofa su rausvomis šilkinėmis pagalvėmis, minkštas pilkas kilimas su raudonais dryžiais, gelsva, akims maloni šviesa, lyg nuo dešimties vaško žvakių, švelni baltos koklių krosnies šiluma.

Pasitiko vyresnė ponia, kuri, kaip matėsi, buvo labai sunerimusi dėl savo dukters. Ir tik paklaususi, kur dukterė užtruko, ar nesušalo, ar traukinyje gavo sėdimą vietą, taip, tik tada, nors nesulaukusi atsakymo, ji tarsi atitoko ir, priešingai nei X žmona, nerodydama nė mažiausio nustebejimo, visai nesivaržydama sušuko:

– Taigi supažindink mane su savo palydovu!

Y kažką neaiškiai sumurmėjo, bet ir tuo Y motina buvo visai patenkinta. Susirūpinusi tarė:

– Ir su paltais! Nusivilkit, nusivilkit, tuoj pat!

– Ne, – pratarė Y tokiu keistu balsu, kad motina ir net X, norėjęs tarti tą patį žodį, išsigando.

– Ką? Ne? Tai bent juokai! – kalbėjo motina, o jos balse nuskambėjo nerimastingas suglumimas. – Tai ir sėdėsit su paltais prie karštos arbatos? Šlapiais paltais!

– Ne, – vėl pratarė Y ir norėjo dar kažką pasakyti, bet nesugebėjo.

– Mes eisim, – sukaupęs visas valios jėgas pasakė X. Y jam mintyse padėjo.

– „Mes“! – sušuko motina ir lyg ėmė šaipytis. – „Mes eisim“! Kur jūs eisit?! Tokiu blogu oru! Ir dešimtą valandą! Pasivaikščioti! Kur tai girdėta? Ne, ne, ne! Pasidėkit prie arbatos stiklinės – arba vyno – namie turim karštyvyno, liepsiu užvirtinti! Ateis tėvas – sutaisys grogą. Kaip bus malonu!

– Mes eisim, – pasakė ir Y.

Motina nebebejojo, kad reikalas rimtas. Bejėgiškai išskėtė rankas, nerasdama žodžių pasakyti, kas ant širdies, lemeno tik maždaug taip:

– Ne – ką jūs – kaipgi taip – kur dabar jūs – kas čia jums – kaip – ne, ne, ne – kaipgi taip – dabar – ne, ne...

Taip be ryšio nepertraukiamai kartodama panašius žodžius, prislėgta nerimo suėmė dukteriai už rankos ir įsivedė į valgomąjį.

– Na pasakyk man, prašau tavęs, pasakyk man, kas tau yra? – kalbėjo motina. – Tokia tu niekada nesi buvusi! Na pasakyk man!

– Neklausinėk! Neklau...

– Kaip aš neklausinėsiu! Kaip aš neklausinėsiu! Tu man tokį rūpestį sukėlei! Na pasakyk man, na pasakyk man! Taipgi negalima! Kur tu eisi vakare – ir su tuo... tuo... aš net nežinau, kuo jis vardu! Kuo jis vardu?

– Nežinau.

– Ir tu nežinai? Kas jis toks?

– Nežinau.

– Tu ir to nežinai! Gal jis geras žmogus... išsilavinęs... bet...

– Gana! Nebekalbėk!

– Kaip aš nekalbėsiu! Vajetau! Na pasakyk man, na pasakyk man...

– Ką čia sakyti... Aš tik atėjau... su juo... pasakyti... kad mums... reikia eiti...

– Kur? Kur? Kokios kvailystės? Į kokį ringinį? Vakarelių? Ne, ne. Tu niekur neisi? Juk taip? Šįvakar neisi! Drauge išgersim arbatos ar vyno – jis taip pat, aš nieko prieš, tegul ir jis!..

– Ne!

– Kaip „ne“?

– Mes eisim.

– „Mes“! Su juo! Kur tu eisi? Kur jūs eisit?

– Nežinau.

– Nežinau!.. Nežinau, nežinau, nežinau! Nieko tu nežinai! Ką tai reiškia? Atsikvošėk! Kaip tu atrodai! Kas tau yra? Sakyk man, kas tau yra. Tu man tai gali drąsiai pasakyti – savo motinai, – kaip iki šiol viską pasakydavai; viską man gali pasakyti, aš viską suprasiu – ir atleisiu,

„Scanorama“

Rudenį supranti, koks magiškas yra kinas ir kaip jis įsiurbia, – eini, pamiršus viską, nors tarsi ir nereikia, galėtum apsieiti be to. Apima sezoninė vaizdų informacijos narkomanija, niekuo nepateisinamas kino troškulys. „Scanorama“ man asocijuojasi pirmiausia su jaukiu Gražinos Arlickaitės balsu, kai ji kalbina kokį režisierių vokiškai. Su tamsiais vakariniais ir naktiniais seansais, jūriniu Baltoskandijos dvelksmu. Kinas yra idėjos. Šiomet pradėjau nuo „Kaltės“ (rež. Gustav Möller, Danija, 2018) ir iškart už jį pagerbiau visą festivalį. Tai filmas be filmo, t. y. kinas, kuriam pakanka trijų kambarių erdvės. Įtampą sukuria garsai – sirenos, mašinos, patulio balsas, tariantis, kad kūdikis supjaustytas gabalais. Emocine įtampa panaši „Akloji zona“ (rež. Tuva Novotny, Norvegija, 2018) dar labiau pabrėžia kūno fenomenologiją – šoko akivaizdoje žmogaus organizmas neatpažįstamai pasikeičia. Tą parodo kamera, viso filmo metu fiksuojanti veikėjų kūnus iš nugaros ir kartais – *en face*. Išryškėja skirtingi moters ir vyro gynybiniai mechanizmai: moteris, mačiusi nelaimę, puola į isteriją, bet jos organizmas susitvarko, ji nealpsta, nepuola kaltinti. Gražiai nufilmuotas civilizuotos šalies paramedikų elgesys naudingas ir edukaciniu požiūriu. Paauglės savižudybė absoliučiai netikėta: pradžioje rodomi būtiniai dviejų moksleivių pokalbiai apie visokius niekus, ramus užkandžiavimas. Įtarimą sukelia tik balso žinutė tėvui. Net keista, kaip kūnas, prieš priimant tokį sprendimą, gali būti toks ramus – niekuo neišsuduoti.

Nuėjau į „Tranzitą“ (rež. Christian Petzold, Vokietija, Prancūzija, 2018), bet ne per atidarymą: esu įtari labai išreklamuotų filmų atžvilgiu (pvz., „Šaltojo karo“). Alegorija paveiki, pagrindinis aktorius, įdomaus veido ir balso, matyt, dabar išgyvena pakilimą – jį matėme ir „Krautuvų valse“ (rež. Thomas Stuber, Vokietija, Austrija, 2018). Žiūrėdama pastarąjį galvojau, kad tai Vaivos Grainytės tema. Parodomi kiek komiški santykiai mikrobendruomenėje, bet ne tik: ir didelės mažų žmonių melodramos. Prekybos centras, kuriame dirba įvairūs

„Saulėlydis“

nenusisekėliai, – toje nykioje, užmušančioje, vartotojiškoje aplinkoje rezgasi meilė ir draugystė. Keltuvo garsas jiems primena ošiančią jūrą, kičinės palmės išreiškia svajones. „Akla meilė“ (rež. Tom Lass, Vokietija, 2017) kiek nuvylė iliustratyvumu: santykiai sutirštinti, kartais karikatūriški, bet tai, atrodo, ir buvo režisieriaus siekiamybė. Filme neįgalumas svarstomas kaip pasaulio percepcija, bet dirbtinokai.

Prieš eidama į *doką* apie Bergmaną, dėl visa ko pažiūrėjau seniai matytą „Septintąjį antspaudą“ (rež. Ingmar Bergman, Švedija, 1957). Iškart prisiminiau Johano Huizingos „Viduramžių rudenį“: tikrai žmonės buvo tokie – mums neįprastai emocingi, ką Bergmanas parodo, vaizduodamas religinę procesiją. Prietariai, kaip subuvimo su mirtimi būdas, primena, kad viduramžių žmogus suvartodavo labai mažai informacijos, nes jos paprasčiausiai nebuvo. „Ingmaro Bergmano beieškant“ (rež. Margarethe von Trotta, Felix Moeller, Vokietija, Prancūzija, 2018) rodomas Bergmano sūnus atvirai įvardina tėvus kaip narcizus; nenorėtų, kad jo duktė jaustų jam ką nors panašaus, ką jis jautė jiems. Bergmanas gerai nufilmuodavo vaikus – dėl to, kad rodydavo juos ne kaip tėvas; jis juose išryškindavo savo vidinį vaiką. Beje, turėjo daugybę nesantuokinių vaikų, kuriuos į gyvenimo galą sukviestė susitikti, – daugelis jų nepažinojo savo brolių ir seserų. Iš vaikystės prisimenu per televizorių matytą „Fani ir Aleksandrą“; spėju, dėl smurto, nes vaikų baismės nebuvo itin dažnai eksponuojamos ekranuose. Keista, vaikystėje man užsifiksavo ir epizodas, kaip smarkiai lėlių teatro aktorius suspaudžia Aleksandrui ranką – atrodė, sutraikšys. Zita Mažeikaitė „Šatėnuose“ yra rašiusi apie Bergmaną kankinčius „demonus“: iš filmo sužinojau, kad jam vienu metu buvo siūlyta terapija – su įspėjimu, kad, tapęs „brandus“, gali prarasti kūrybingumą. Bergmanas jos atsisakė.

Sprendžiant iš anotacijos, „Saulėlydis“ (rež. László Nemes, Vengrija, Prancūzija, 2018) turėjo būti mažiausiai įdomus. Ir vis dėlto jis buvo labai įdomus; meistriška kino kalba, tokia veikiausiai gimsta tik nepriteklių arba įvairių moralinių negerovių kankinamose šalyse (pastarojo dešimtmečio pavyzdžiai – Lenkija, Rumunija, Vengrija: abortų draudimai, ko-

„Kariaujanti moteris“

rupcija, nacionalizmas). Sakoma, kad po Antrojo pasaulinio karo moterys nebemoka nešioti skrybėlaičių. Ir ačiū Dievui. Mums nebereikia ant galvų nešti kažko reikšmingesnio už save, kitaip sakant, pridėtinės vertės. „Po šiomis grožybėmis slypi siaubas“, – ištaria vienas filmo veikėjas. *La belle époque* buvo pamiršusi (nepastebėjo?), kad aplinkui egzistuoja skurdas, todėl jai teko susimokėti krauju. Ir už visą tą „aristokratišką“ nerūpestingumą, t. y. švaistūniškumą. Kaip gražiai vengriškai skamba kreipinys „panele“ – kušison. Nesaugumas, į kurį taip veržiasi pagrindinė veikėja Iris, primena, kad baisiausias gyvenimas yra saugus. Tai merdinti pelkė.

„Pakilti iš pelenų“ (rež. Camilla Strøm Henriksen, Norvegija, Švedija, 2018) žiūrėti buvo nelengva, nes jis – apie kopriklausomus vaikus, kurie priversti tapti tėvais savo tėvams. Labai geras auklėjamasis filmas. Pamatyti derėtų ir tiems, kurie kovoja už tai, kad „vaikų iš gražių šeimų neatiduotų gėjams ir lesbietėms“. Beje, turiu liūdną žinią – LGBT tų vaikų neims, jiems nereikia. Suprantu, tai skaudina. Grįžtant prie filmo – monstroi tėvai, gaila, paversti menininkais (gal kad būtų ryškiau). Įprastai gyvenime būna daug banaliau, alkoholinio egoizmo turi ne vien menininkai. „Kariaujanti moteris“ (rež. Benedikt Erlingsson, Islandija, Prancūzija, 2018) kai kuriais stilistiniais pasažais priminė vėlyvasias Eldaro Riazanovo komedijas, bet gal tik dėl to, kad buvo vaizduojama Ukraina – kaip kontrastas gerovės kamuojamai Islandijai. Pozityvioji filmo naujiena ta, kad net ir bepročiai Vakaruose gali sau sėkmingai kultivuoti beprotybę, nieko pernelyg nestokodami. Kartais mąstau, kaip sunku statyti tokias komedijas – juk reikia mąstyti ne pagal įprastą logiką, bet ir pačiam kiek nuprotėti, režisuojant estetines haliucinacijas.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Rašytojas kalėjime

► Atkelta iš p. 1

Žmogus yra praręs ieškotis aukštesnių tikslų ir prasmės akivaizdžiai beprasmiame pasaulyje. Jis linkęs valdžią laikyti Dievo apvaizdos įrankiu, kad ir buku. Dėl tokio požiūryje slypinčio visa apimančio kaltės ir uždelsto atpildo jausmo žmogus tampa lengvu grobiu, negana to, didžiuojasi pasiekęs naujų nusižeminimo gelmių. Tai sena tiesa, tokio pat senumo kaip pačios priespaudos istorija, kuri, tiesą sakant, sutampa su nuolankumo istorija.

Tačiau kas piligrimui bus tik aukštytyn vedantis kelias, visuomenei yra slidi įkalmė. Rytojaus pasaulis bus tankiau gyvenamas nei šiandieninis ir net anomalija jame įgaus epidemijos mastą. Ir penicilinas čia nepadės; vienintelis įmanomas vaistas – naminis: tai absoliučiai individualistinė, savita potencialios aukos laikysena. Nes rašytojai, nepaisant įsitikinimų ir fizinio ribotumo, visų pirma yra individualistai; jie nesilaiko išvien; jų talentai ir stilistinės

priemonės smarkiai skiriasi; ir jie jaučiasi kaltesni už kitus žmones, nes pirmieji pajunta, kad kartotė kompromituoja žodžius. Kitaip tariant, rašytojas yra tiesiog tobula žmogiškosios padėties metafora. Štai kodėl jo pasisakymai apie kalinimą turėtų itin dominti tuos, kurie įsivaizduoja esą laisvi.

Galiausiai jo pasisakymai gali praskleisti kalėjimą gaubiantį paslapties šydą. Visuotinėje sąmonėje kalėjimas tapatinamas su nežinomybe ir tuo labai panėšėja į mirtį, kuri prilygsta pačiai didžiausiai nežinomybei ir laisvės netekimui. Bent iš pradžių vienutė be didesnių dvejonų gali būti lyginama su karstu. Kalėjimą sieti su požeminiu pasauliu įprasta visose kalbose, jei tokios šnekos nėra tabu. Nes žvelgiant iš įprastos žmogiškosios tikrovės kalėjimas iš tikrųjų yra anapusinis pasaulis, toks pat sudėtingas ir neatšaukiamai negailestingas kaip visos kitos bažnytinės pomirtinės karalystės su dominuojančiais pilkos atspalviais.

Vis dėlto dalinis laisvės netekimas – kaip kalėjime – yra blogiau nei visiškai jos praradimas, mat pastaruoju atveju atimama galimybė fiksuoti tą netektį. Negana to,

kalėjime esi ne kažkokių neapčiuopiamų piktyjų dvasių valdžioje, o valioje savosios padermės, kurios buvimas per daug fiziškai juntamas. Visai įmanoma, kad didžiama požeminio pasaulio vaizdinijos mūsų kultūroje kilusi būtent iš kalėjimo patirties.

Šiaip ar taip, iš kalėjimo raštijos akivaizdu, kad pragaras yra žmonių sukurtas ir jų pačių valdomas. Ir būtent čia slypi galimybė jį išverti, nes žmonės, kuriems mokama už negailestingumą, yra aplaidūs, paperkami, tingūs ir t. t. Jokia žmogaus sukurta sistema nėra tobula, ir priespaudos sistema – ne išimtis. Ji neapsaugota nuo nuovargio, spragų, kurių, tikėtina, tau atsivers tuo daugiau, kuo ilgesnis bausmės laikas. Kitaip sakant, nėra prasmės švelninti savo pažiūrų anoj pusėj sienos, idant nepakliūtum šiton. Apibendrintai tariant, kalėjimą galima išverti. Nors vilties žengiant į jį reikėtų turėti mažiausiai; gabalėlis cukraus labiau praverstų.

Vertė Andrius Patiomkinas

Rožės Latvijos 100-mečiui

RŪDOLFS BLAUMANIS

(1863–1908)

•
Tingus mano rožių krūmas,
Vidury jis sodo pačiam,
Jazminams seniai jau dvelkiant,
Dar tik pumpurus krovė slapčia.

Bet naktis, naktelė šilta,
Jau žinojo ji, ką man įteiks,
Į gonkus rytą žengiu ir žiūriu,
Apsipylęs krūmas žiedais.

Ir džiaugias širdis, ir šaukia,
Tu – šalin greičiau eik nuo tų mūrų,
Juk sodas žaliasis laukia
Rožytes raudonas parengęs,
Viską rožėm raudonom užbūręs.

KĀRLIS SKALBE

(1879–1945)

Kavinėje

Vėl suku aš į kavinę.
Ką joje ten besurasiu?
O surasiu savo delnus.
Galvą rankom pasirėmęs,
Ten atrasiu savo gėlą.

BRONISLAVA MARTUŽEVA

(1924–2012)

Ugnelė dega

Ugnelė dega – amžinoji,
maldas apšviečia ir viltis.
Žinia visoms širdims geroji,
ugnelė dega – amžinoji,
Jėzuliau ašara altorių.
Šviesa Kalėdų ji pasklis,
gyva širdis ji, amžinoji,
tamsa ją ris ir nepraris.

OJĀRS VĀCIETIS

(1933–1983)

•
Verksite ar juoksitės –
Turiu žirgą, naktį suokiantį!

Be melodijos daina,
O ir žodžių ten nėra,
Ir dainos jokios nėra,
Net ir jokio žirgo – ne.

Vis dėlto labai paguos,
Jeigu žirgas uždainuos.

IMANTS ZIEDONIS

(1933–2013)

•
Tik nenuaik! Nuo savo rožės
Nenusisuk, kol ji žieduos.
Gal ryt šalna pakąs jos grožį,
Tik nenuaik nuo savo rožės.
Per kalnus vėjai švilpia godžiai,
Užmerks akis jai, negaišuos.
Tik nenuaik! Nuo savo rožės
Nenusisuk, kol ji žieduos.

Ryga. Elenos Spasovos nuotrauka

•
Eglė žino savo vietą –
didžiagirėj, liūgynėj, kur
duona neauga.

Pušis žino savo vietą –
šile, baltuos smėlynuos, kur
duona neauga.

Nelenda, kur įdirbta žemė.

O alksniai lenda – kitų įdirbton žemėn.

Labai jžūliai auga alksniai,
niekada po vieną,
žengia būriu, visi iškart ir
suryja žemę. Tik parodyk
jiems bent kiek atleidumo
kaip liepaitei ar ažuoliukui,
tik nepastok jiems kelio, –
jau ir peršoko griovį, jau
stovi sklype ir – dešimt alksniukų aplink.

Nėra jau taip blogai, kiekvienas medelis –
juk gyvas daiktas,
tik kad nesu regėjęs tokio
akiplėšos medžio –
gviešiasi geriausios žemės.

Suleidžia tokie šaknis į duonos kepalą,
o tu atsipjauni riekę ir nepastebi,
kaip šaknies gabalėlį suvalgai
ir vieną dieną pajunti, kaip
širdis alksniuoją ir tau jau nebesinori
sėti, ir leidiesi
ieškoti kitų įdirbtos žemės.

RŪTA VENTA

(1937–2013)

•
Moterį pati gamta
rožės siela apdovanojo.
Rožei vasaros reikia...
Bet kaip dažnai ruduo, žiema
šaltai, piktai veidan
kvatoja.

Gal rožės siela
skaisčiau
jas nutviekstų,
jeigu dažniau
dovanų jos rožių sulauktų.

AIVARS NEIBARTS

(1939–2001)

•
aš nutveriu
ugnį rankosna ir
groju ugnim kaip
gitara verdančia ir

•
ugniapaukštė
šaižiai mergų akyse
žaižaruoja ir

ugniavilkis
bernų galvose bruzda
siautėja ir

ugniašokiai
visą apylinkę
žybsina

•
Jūs, vaikeliai, ateikit.
Ir vaikeliai ateina.
Po vieną ateina.
Ir ilga ringe ateina.

Ir duoda dievas
Vaikeliams
Karštos
Putros pasrėbti.

Apsidegina vaikeliai.
Lūpas ir širdis
Nudegina.
Jūs, vaikeliai, ateikit
Apsideginti.

LEONS BRIEDIS

(g. 1949)

teisuolis

sidabro alyvmedis
virš bedugnės palinkęs
dykumoj

dvi pilnatys

dvi pilnatys
krūtų tavųjų draustinis
man peržiemoti

MĀRA ZĀLĪTE

(g. 1952)

•
Šalia tavęs būt. Ir ko daugiau
galiu norėt? Norėsiu – būti
dar arčiau. Arti būt. Ir ko
dar norėti galima? O galima –
arčiau būt dar. Arti ir dar arčiau.
Ko dar norėti? O norėsiu dar
arčiau būt. Arti, arti. Ko dar
norėti galima? Dar galima –
pradėt iš tolo.

Toli toli tu nuo manęs.
Toli toli aš nuo tavęs.

Paukščių Takas

Virš galvos Paukščių Takas švies,
Po kojom – kelias. Toliai.
Į laimės šalį jis išves,
Bet vėl parves namolio –

Žolė žalia kur, sutema,
Kur švelnūs pirštai rūko,
Savus vaikus suradusi,
Jais laimė pasirūpins.

MĀRA CIELĒNA

(g. 1954)

Pas mus

Čia mėlyna jūružė,
Giria žalia šlamės;
Čia sodas – o prie stalo
Būrys žmonių susės.
Ir niekas nesibars čia,
Nebus niūrių, liūdnų.
Pas mus be galo gera –
Net saulė suks pas mus!

Čia driekias žiedų pievos,
Laukai tylėti liks;
Namai čia, o juose –
Būrys žmonių sumigs.
Ir niekas nesibars čia,
Nebus niūrių, liūdnų,
Pas mus be galo gera –
Net žvaigždės suks pas mus!

ANNA RANCĀNE

(g. 1959)

•
Nenužydėk per greit!
Dievas tavo žydėjimą laiko
savo delne,
nebijok,
žiedlapių Jis nenuskins
pirma laiko.

Vakarais surink nuo kaktos raukšles,
suvyk į kamuolį
ir kada nors išausi skarą,
savo vaiko pečius
ja apgobsi.

RONALDS BRIEDIS

(g. 1980)

•
Poeto
Didžiausias turtas
Žodžiai

Užrašau
Ant lapelio
„Pinigai“

Ir metu elgetai
Kepurėn

IVAN TURGENEV

Ivanas Turgenevas (1818–1883), kurio 200-ąsias gimimo metines šiemet minime, gerai pažįstamas klasikine rusų literatūra besidomintiems skaitytojams. Jo romanai, apsakymai lietuvių kalba pasirodė dar praėjusiame amžiuje. Žinome ir savitus Turgenevo eilėraščius proza. Romantinė lyrika lietuvių skaitytojams pristatoma rečiau. Sukurti daugelį poezijos tekstų rašytoją įkvėpė jo didžioji mūza, XIX a. Europos operos žvaigždė Pauline Viardot. Turgenevo eilės pasižymi muzikalumu, kai kurios išsiskiria savitu, artimu romansui skambesiu. Jos traukė kompozitorių Antono Rubinšteino, Aleksandro Zaicevo, Georgijaus Katuaro ir kitų dėmesį. Kai kurie kūriniai ir šiandien skamba garsiausių romansų atlikėjų repertuare.

Vertėja

Pavakarys... giedra žydrinė.
Tik rudenį giria – nuoga.
Gal bent lapelio nenuskynė?
Vis dairo akys: o staiga
Išvys ji... ne, alėjų smėlį
Jie nugulė tyliam sapne,
Lyg praecities dienų šešėliai,
Liūdnoj užsnūdę širdyje.

Kodėl vis liejas liūdno eilės
Tamsios nakties tylumoje,
Aistringas balsas, balsas mielas
Vis atplasnėja pas mane.

Kodėl? Jos siela suliepsnojo
Ne dėl manęs, ne dėl manęs...
Ir kad širdis jos taip vaitojo,
Kaltasis vėl buvau ne aš.

Tad kogi siela kaip į dangų
Po kojom veržias jai sukniubt,
Lyg siautulingos jūrų bangos
Prie išsvajotųjų krantų?

Kai išsiskyrėm nelauktai, –
Jokia čia paslaptis, –
Mylėjau taip tave karštai,
Kiek leido gyvastis.

Dabar tave sutikęs vėl
Jau akmeniu tyliu –
Pažvelgt liūdno akių gelmėn
Nenoriu, negaliu.

O tu, lakštute, vis suoki
Apie gerus laikus.
Naivume šventas, kur lenki,
Man viskas atgrasu!

Žinok: patyriau nemažai
Tėkmėj dienų sunkių...
Ir džiaugsmo daug jau užmiršau,
Ir ašarų paikų.

Plaukia mėnuo padangių aukštybėj

Plaukia mėnulis padangių aukštybėj
Blyškiu keliu;
Vandenys jūrų paklūsta galybei
Jo spindulių.

O mano vargšės sielos vandenynui
Mėnulis – tu...
Esi varge ir laimėje valdovė
Širdies krantų...

Jau meilės iškankinta mano siela
Tava visa...
Tik tu šalta ir tolima lieki lyg mėnuo –
Nakties šviesa...

Ruduo

Liūdnom akim ruduo užbūrė.
Per ūką girion vis brendu,
Tyloj palaimą surandu –
Balta padange vėl skrendu
Viršum juodų pušų viršūnių.
Patinka man rūgšti žolė:
Kramsnoju stiebą, prisišliejęs
Prie žemės, ir svaja užlieja...
Kažkur šaiži genių giesmė...
Žolė nuvytus, apšarmojus
Ramybe džiugina akis.
Ir liūdesin tarytum laisvėn
Plasnoja vėl mana širdis...
Ko atmintin neprisišauksiu?
Kokių svajų daugiau nebus?
Lyg gyvas kūnas pušys lenkias,
Girdėt ošimas jų mašlus,
Kol vėjas, lyg didžiuliai paukščiai,
Nekviestu šuoru atplasnės,
Tamsių šakų rezgynės aukšty
Piktai, nekantriai sumauros.

Zylė

Zylės išgirdau dainelę
Tarp pageltusių šakų;
Na, sveika, maža paukštele,
Kelrode rudens dienų!

Ta giesmelė pranašauja
Darganą, žiemos speigus,
Bet vis vien žėruoja laime
Balsas linksmas ir skambus.

Virva, liejas paukštės trelė –
Kerinti garsų dermė.
Ar mane joj sužavėjo
Tik rami gamtos žaismė?

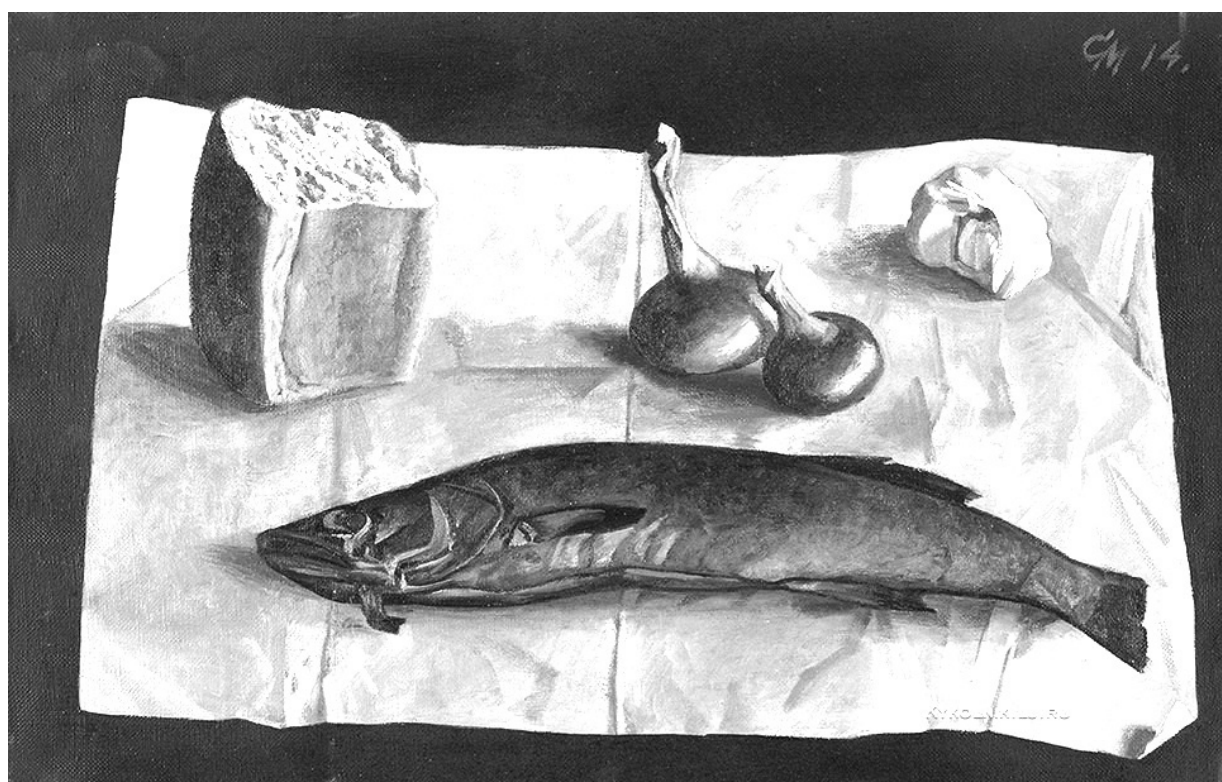
Ar, lyg vaikas, švilpiniuoja
Ir tavy aistra gyvent –
Ta, kur nuo mirties užstoja,
Būtį padeda išvert?

Pavasario vakaras

Auksiniai debesys klajoja
Virš žemės, gaubiamos sapnų,
Pritilę lygumos žėruoja
Bekrašte jūra nuo rasų;
Kažkur migloj upelis gurva,
Griaustinis murma dausose,
O drebulė bailutė spurda
Tingaus vėjelio delnuose.

Parėmus dangų, snūduriuoja
Gili smaragdinė giria,
Tik per miegus vis suplasnoja
Kažkoks lapelis tankmėje.
Žvaigždė žaroj vakarėj supas,
Puikiosios meilės įkvėpta.
Tokia palaima, tarsi būčiau
Vaikystėn grįžęs; kaip tada.

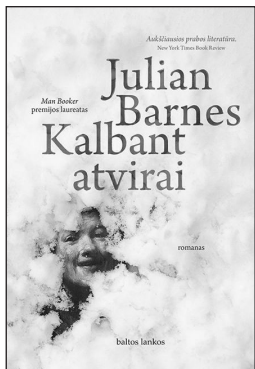
Vertė Nora Jazbutytė

Michailo Salmovo naturmortas

Atvirai apie tiesos ir melo giminybę

Julian Barnes. *Kalbant atvirai*. Romanas.
Iš anglų k. vertė Nijolė Regina Chijenienė.
V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2018. 256 p.

Simpatijas atvirumui Barnesas bene aiškiausiai deklaravo romane „Gyvenimo lygmenys“, kuriame, laviruodamas tarp fikcijos ir išpažinties, ryžosi kalbėti apie žmonos netektį. Paprasti ir atviri skaitytojui – taip šykščiai, bet veikiausiai teisingai galima apibūdinti ir didelę dalį lig šiol Barneso sukurtų prozos personažų. Visgi šie paprastieji Barneso romanų veikėjai, tokie artimi gyvenimiškai tikrovei, kartais drąsiai rizikuoja priartėti

prie *pernelų* eilinių, savu svoriu skaitytojo neprislegiančių individų. Atsisakydamas aštresnio tikrovės dekoru, autorius dažniau telkiasi į išradingesnio pasakojimo konstravimo paieškas, žmogiškąsias silpnības ir žaidimus su tiesos reliatyvumu. Romanas „Kalbant atvirai“ – jokia išimtis. Tai šeštoji autoriaus knyga, ir, nors pasirodė dar 1991-aisiais, pakalbėti apie ją verta dėl mus neseniai pasiekusio lietuviško knygos leidimo.

Kažin ko tikisi skaitytojas, čiupdamas romaną tokiu pavadinimu? Į galvą kaipmat ateina: a) išpažintinės literatūros, b) ką nors demistifikuojančios / deidealizuojančios, aštrios tiesos, c) balso, prabylančio apie viešai neaptariamą, gėdingą, nutylimą reikalą. Trumpai tariant, pavadinimas nepretenzingas, bet intriguojantis (panašiai dažnai pavadinamos vakarinės pokalbių laidos per televiziją). Ir tik lengvai karikatūriškas Zigmanto Butauto piešinys romano viršelyje išduoda, kad „atvirumas“ yra lanksti ir net šiek tiek... ironiška sąvoka. Ne mažiau ironiškai, sumaišydamas kortas, romano epigrafe šmėkšteli ir Barnesas – cituodamas garsų rusų posakį, tarsteli: „Meluoja kaip liudininkas.“

O pasakojimas, iš pirmo žvilgsnio gan paprastas, kiek primena pietų amerikiečių serialus: per geriausio draugo Stiuarto vestuves Oliveris supranta pamilęs jo žmoną Džilianą. Neberasdamas sau vietos ir ramybės, Oliveris ryžtingai ir be skrupulų rezga (ir čia pat įgyvendina) planą, kaip nuvilioti draugo žmoną. Pažymėtina, kad Oliveris – bene spalvin-

giausias romano veikėjas: narcisistiškas dabita, meno gerbėjas, teatrališkas personažas, kurio *credo* – „žmogus yra toks, koks nori atrodyti“ (p. 24). Chameleoniškas, daugiabriaunis Oliveris – ir traukiantis, ir atstumiantis antagonistas – romane kursto tiek reikalingą konfliktą, tiek skaitytojo (tikėtina, neigiamus) jausmus. O kad šis veikėjas imtų erzinti net teisingųjų neieškančią skaitytoją, Barnesas suteikė jam balsą kalbėti daugiausiai, ilgiausiai ir nerišliausiai. Šie kiek patosiški, sąmonės srautą primenantys monologai ne tik šaržuoja patį Oliverį, bet ir verčia šyptelėti, stabtelėti, dosniai atpalaiduodami romano rimtį ir tempą. Kitą veikėją, Stiuartą, autorius, atvirkščiai, režisuoja kaip drovų, viską apskaičiuojantį bankininką, nuolat pasirūpinantį atgaliniu bilietu, mieliau besirenkantį tai, kas *vidutiniška*. Na ir, žinoma, meilės trikampio užspeistyje atsidūrusi Stiuarto žmona Džiliana – analitiška, praktiška, išsiilgusi subtilumo ir romantikos, tačiau gan vienaplanė veikėja. Kadangi veikėjai – trys, o meilės trikampis – vienas, vadinasi, bent vieno iš jų širdis nuolat bus sudaužyta – tik vis kito.

Bene įdomiausias šiame romane man pasirodė Barneso sumanymas istoriją pasakoti išskirtinai tik Oliverio, Džilianos ir Stiuarto lūpomis – atsisakant bet kokio užkadrinio balso. Viskas, ką gauna skaitytojas, – prieštaringos veikėjų išpažintys apie save ir vienas kitą. Nusišalindamas nuo dalyvavimo savoje istorijoje, rašytojas kuria polifoninį, pjesės tipo romaną, kuriame veikėjai save ir savąją dramą modifikuoja savarankiškai. O ir kalba jie ne dienoraščiui, veikiau nematomiems skaitytojams ar net spektaklio žiūrovams. Nors konfliktas užmezgamas jau nuo pirmųjų puslapių, o svarbiausios siužeto kreivės pasirodo gan nuspėjamos, romanas dėmesį prikausto kitaip: kuo daugiau puslapių atversta, tuo labiau aiškėja, kad nė vienas istorijos pasakotojas nėra patikimas. Barnesas vis atkakliai primena, kad kiekvienas mūsų gyvenime – šiek tiek kūrėjas, ypač kai kalbama apie sąžinę ar susikurto įvaizdžio saugojimą. „O l i v e r i s [...] Maždaug tuo metu ir įvyko tas nemalonus epizodas. Stiuartas, kiek pamenu, atkišo man žiebtuvėlį, siūlydamas pridėti cigaretę [...] ir mes abu kažkodėl atsistojome ir iš visų jėgų trenkėmės galvomis, net žiežirbos iš akių pažiūro. Gerai, kad jis buvo su lęšiais, kitaip būtų susikūlęs akinius“ (p. 154). „S t i u a r t a s [...] – Štai tau Glazgo bučinys, – pasakiau ir trenkiau galva jam tiesiai į veidą. Jis nudrįbo ir iš pradžių bandė juoktis, lyg man būtų nepavykę parodyti to, ką norėjau. Paskui pasidarė aišku, kad jokios klaidos nebuvo, ir jis išnešė kudašį“

(p. 157). Šie liudininkų versijų neatitikimai – ne tik komiški, bet ir verčiantys pasukti galvą; o kol vargsti braižydama galimybių medį ir svarstydama, kurio tiesa visgi „tikriausia“ (arba kuris čia meluoja sąžiningiausiai), Barnesas ironiškai šypteli ir šį tariamą tiesos ir tikrumo klausimą nustumia į paraštes: romane (kaip ir gyvenime?) objektyvumui vietos nėra, yra tik aibė tiesos variacijų. Ir tai bene stipriausias romano dėmuo – mėtydamas pėdas ir atsisakydamas arbitro vaidmens, autorius šią galimybę savotiškai atima ir iš mūsų. Kaip nuteisti, jei neaišku, kas kaltas? Ir ar jausmų pasaulyje galioja tie patys įstatymai?

Nors išpažintys atveria trijų nežinomybės, kalteje įstrigusių ir nejudrių personažų būvį, kūrinys paradoksaliai dinamiškas – ne tik žadina kone kriminalinį smalsumą, bet ir stimuliuoja skaitytojo sąmonę keliakrypčiu pasakojimu. Švelniosios ironijos meistras Barnesas kiek rimčiau žvelgia į meilės temą: čia meilė – kaip atsitiktinumas, kaip kova ar kaip pinigai, kuriems pripaišome įsivaizduojamą vertę. Trijulės samprotavimai didelių tolių neužgriebia, o kiek pabodusi meilės ir išdavystės tema neatnaujinama neregėtais, negirdėtais požiūrio aspektais. Akylesnio Barneso žvilgsnio taip pat nesulaukia žlunganti Oliverio ir Stiuarto draugystė, tad pagrįstai kyla įtarimas, kad atsisakydamas pasakojimo ornamentacijos autorius, prasilenkdamas su aštresnėmis įžvalgomis, supaprastino ir savuosius personažus, palikdamas juos blankokai veikti, mylėti, nekęsti, kentėti. Ir nors įdomesnių prošvaisčių yra – antai Oliveris, lyg nuolat repetuodamas, gyvena už visad uždengtų užuolaidų, o Džiliana, restauruojant paveikslus, kaip ir gyvenime, žaviausia – nutrinti dažus, – personažai išlieka prėskoki ir (galbūt ir dėl sąmoningo autoriaus sumanymo) tipizuoti.

Pabaigoje norisi numykėti, kad net jei Barnesui veikėjų psichologijos gylis rūpi ne per labiausiai, komplikotumo kūrinui prideda tiek tiesos, tiek asmens pavidalų prieštarin-gumas. Abejodamas žmogaus atvirumu, Barnesas suabejoja ir jo apibrėžtumu, atskleidžiamu ir paties suvokiamu tapatumu: savojo aš nepatikimumas, pasiduodantis impulsams ir pats su nuostaba save stebintis. Patraukli, netipinė pasakojimo forma, tačiau suabejoti, ar to pakanka geram romanui, visuomet leidžiama.

– EGLĖ MIKULSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

BLOGŲ KRITIKŲ LENTYNA

Naujas miestas

Padirbėti komjaunuoliškose statybose man pasiūlė Leonidas:

– Gal tau į BAM'ą nuvažiuos?.. Gyventum be rūpesčių tarp pažangiausio sovietinio jaunimo.

Tikėjaisi paguodos ir atjautos (išgyvenau *nelaimingą meilę*), o geriausias kurso draugas išklauses pasiuntė važiuoti į BAM'ą. Juokais, žinoma, buvo pavargęs – „visi į mane išsišnypščia, kaip į nosinę“, užsiminė viename iš laiškų, rašytų po to, kai išvažiavau ten, kur buvo pasiūlęs ieškoti nusiramimo ir dvasinės sveikatos. Kalbėdamas apie pažangiausią jaunimą Leonidas ironizavo: juokas leido į sovietinę realybę žvelgti atsainiai, tarsi pakylėjo virš jos. Studijuodama dailę nesunkiai įvaldžiau ir šį meną; mokėjau pašiepti, taikliai pa juokti, bet jaučiau, kad tokia praktika turi neigiamą aspektą – kalbėjimo maniera virto mąstymo būdu, ironija iškreipė žvilgsnį, skatino į viską žiūrėti atsiribojus, lyg pro žaliuzių plyšį. Skaitydama senus laiškus, stebėjaisi, kaip įmantriai kalbėjome apie paprastus, netgi banalius dalykus, sukūrėme savitą kalbą – žaidimas tapo antra prigimtimi.

Neišmaniau nieko apie statybas, bet apie komjaunuolius turėjau susidariusi nuomonę: aktyvi veikla komunistinėje jaunimo organizacijoje liudijo siekį deklaruoti lojalumą esamai santvarkai, kilti karjeros laiptais – pavyzdingi komjaunuoliai fizinio darbo netroško ir neieškojo, į statybas vyko tie, kas atsidūrė užribyje ar nepripato socialiai. BAM'as, apie kurį ironizuodamas užsiminė kurso draugas, tai Baikalo–Amūro magistralės statybos Sibire, vienas iš daugelio sovietinių projektų, ilgai statytų ir galiausiai pripažintų nerentabiliams. Dvidešimto amžiaus septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje į šias statybas buvo aktyviai verbuojamas jaunimas, radijas ir televizija be perstojo vykdė propagandines kampanijas; žiūrėjome filmus apie komjaunuolius, taigoje statančius miestus, seansai kino teatruose prasidėdavo privalomais dešimties minučių dokumentiniais kino žurnalais. Komjaunimo komitete jaunas estas lauzyta rusų kalba paaiškino, kad grupė į BAM'ą jau išvykusi.

– Kaip gaila... O kitų grupių nėra? – paklausiau atsargiai.

Žmogus žiūrėjo sutrikęs, iš veido mačiau, kad abejoja mano ketinimais, žvelgėme vienas į kitą graudžiai šypsodamiesi.

– Yra į „Atommaš“... – jis neišlaikė įtampos pirmas.

– Ką reiškia „Atommaš“? – skambėjo lyg keiksmazodis.

– Jums netiks. Tai stambiosios pramonės ir elektros įrangos gamykla, gaminanti reaktorius; atvykusiems suteikiamas gyvenamasis plotas, kelionė apmokama organizatorių lėšomis.

Pastarieji du punktai pasirodė svarbūs, aš užsirašiau. Leonidas ir dar pora kurso draugų atėjo į stotį manęs išlydėti – komjaunuoliškos statybos?! – originalu ir tikrai juokinga.

Kelionė iš Talino (studijavau Estijoje) truko dvi paras, Maskvoje keturias valandas laukėme traukinio į Volgodoską. Perskaičiau gatvėje skelbimą, kviečiantį į lėlių teatro spektaklį. Sėdėjau tamsioje saleje tarp negausių žiūrovų, mažiau apie pastarųjų mėnesių įvykius, jie priminė veiksmą scenoje – kažkas tampo virveles, lėlės juda, aš tarp jų, bet nei pjesė, nei režisieriaus sumanymas man nežinomi. Įsėdus į traukinį, grupę lydintys asmenys surinko pasus. Jie ne pirmą kartą lydėjo panašią grupę ir turėjo karčios patirties; dalis išvykstančiųjų į stotį atėjo įkausę, naktį traukinyje išgertuves tęsė, vaikinai rodė panišką komjaunimo komiteto darbuotojams estams, į jų pastabas reagavo grasinimais ir keiksmiais. Nežinau, ar buvo šioje grupėje komjaunuolių, bet neradusių „vietos po saule“, nepajėgusių niekur įsidarbinti, turinčių problemų su teisės sauga netrūko: vaikinai ir merginos vežėsi degtinės, išgėrę atvirai pasakojo, kodėl vyksta į statybas, visi laisvai kalbėjo rusų kalba, tarp išvykstančių nebuvo nė vieno estų tautybės jaunuolio. Žmonės, su kuriais susipažinau traukinyje, skyrėsi nuo dokumentiniuose kino žurnaluose matytų BAM'o statytojų, į mano ironiškus studijų draugus jie taip pat nebuvo panašūs: rodėsi paprasti kaip trys kapeikos.

Volgodonskas pradėtas statyti kanalu sujungus Volgą ir Doną. 1970 metais plynuose laukuose apsigyveno 27 tūks-

tančiai naujakurių. 1978 metais buvo pastatyta gamykla „Atommaš“, tai ji pagamino reaktorius Černobylio AE, kartu su gamykla suprojektuotas ir vadinamasis Naujas miestas. Žodžiai „miestas“ ar „gatvė“ apibūdinti šiai vietai netiko, tai, ką pamačiau, priminė įkalinimo stovyklą: vienodi dviejų aukštų blokiniai pastatai, stovintys vienodais atstumais, gatvės rikiavosi ilgomis nesibaigiančiomis eilėmis. Spartuolių brigada miestą statė paskubomis, vadovaudamasi šūkiu: „Vieną pastato aukštą sumontuok per tris dienas!“ Rusų kalba šūkis skambėjo lyg eilės: Dajoš montaż, v tri dnia – etaž! Iš garsiakalbių sklido revoliuciniai maršai, pertraukiami šūkių, kviečiančių kovoti ir nugalėti; trafaretiniai šūkių, išreikiama intonacijomis, sklidinomis melagingo patoso. Atsitiktinai ar taip ir buvo suplanuota, kad Naują miestą pasiektume gegužės 1-ąją. Tarptautinę darbo žmonių solidarumo dieną. Pro šalį pražygiavo padrika pavargusių žmonių minia su transparantais ir gatvės akimirksniu ištuštėjo. Bandžiau susivokti, kur esu. Supratimas, koks turi būti miestas, radosi stebint gatvę, kuria mama vedavo mane į vaikų darželį. Praeidavome privačių gyvenamųjų namų kvartalą, kiekvienas namas skyrėsi nuo greta stovinčio, žmonės statė namus savitai, augino skirtingas gėles, veisė serbentus ir vyšnias arba obelis ir kriaušes. Vėliau eidavome pro didžiulę turgavietę, matydavau akmeninę tvorą, galingus medinius vartus, arkliais įkintų vežimų vilkstines, ryškiais rūbais pasidabinusias čigones su vaikais, pririštais už nugaros. Kitoje gatvės pusėje matydavau Sukilėlių kalnelį su monumentu, pastatytu carinės Rusijos žandarų nužudytiems 1863 metų sukilimo dalyviams atminti; kalnelis buvo sukilėlių egzekucijos vieta, bausmės vykdytos viešai, siekiant įbauginti miesto gyventojus. Už turgaus gėlynai ir mediniai namai su sodais baigdavosi, matydavau parduotuvių ir administracinių pastatų kvartalą, pastatai buvo aukštesni, akmeniniai, krautuvės su stiklinėmis vitrinomis ir iškabomis. Prisimenu senąsias kapines šalia bažnyčios, kapinėse palaidoti mano brolis ir senelis. Mačiau mirksinčias žvakių šviesas Vėlinių vakarą, paslaptį rūsūs. Dabar rūsių angos užmūrytos, o tuomet juose degė žvakės, nuo praeivių karstus skyrė tik metalinės grotos. Viename rūsyje stovėjo du karstai, baisu buvo žiūrėti į mažytį karstą menkai apšviesto rūsio gilumoje. Tarp karsto ir grotų stovėjo didžiulis inkaras, nulietas iš metalo, nuo jo viršutinės dalies, primenančios kryžių, iki žemės driekėsi sunki grandinė.

– Galbūt tai jūrevio kapas, bet kodėl greta mažytis karstas? – spėliojome su pussesere.

Vėliau sužinojau, kad inkaras yra krikščionių simbolis, vilties ir išvermės ženklas, – laivas, kurio vairininkas žino kryptį, laimingai pasieks uostą, joks laivas neplaukia nežinodamas krypties, nebent tas, kuris patyrė katastrofą ir yra nevaldomas. Antkapiuose iškaltos sentencijos iš Šventojo Rašto, paminklai su Kristaus atvaizdais pažymėti kryžiaus ženklu: mieste gyveno tikintys žmonės, savo būtį suvokę krikščioniško gyvenimo perspektyvoje. Šalia kapinių įsikūrusi Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus katedra. Šventovė suprojektuota taip, kad bet kuriuo keliu atvykdamas į Šiaulius, miestą, kur gyveno keturios mūsų šeimos kartos, pirmiausia išvysdavai tolimoje baltuojantį bažnyčios bokštą. Studijuodama Estijoje gyvenau Talino centre, kasdien matydavau bažnyčių ir varpinių bokštus virš senamiesčio stogų. Abu miestai kūrėsi šimtmečiais, smarkiai nukentėjo sovietmečiu. Šiaulienamiestis sudegė 1944 metais sovietinei armijai užėmus miestą. Kariai aptiko spirito saugyklą ir nusigėrė iki sąmonės netekimo. Vokiečiai be vieno šūvio susigrąžino miestą, suriškę girtus karius paėmė į nelaisvę. Stalinas pagraisino nubausti kaltus, tuomet rusų aviacija per valandą miestą pavertė griuvėsiais; žuvo civiliai gyventojai, vokiečių kariuomenė atsitraukė, neseniai pastatyti močiutės Emilijos namai Šiaulių centre sudegė.

Tai, ką išvydau Naujame mieste, dvelkė skurdu ir neviltimi. Pastatai buvo suprojektuoti ne žmonėms, bet abstrakčiai „darbo liaudžiai“. Miestas neturėjo menkiausio individua-

lumo bruožo, priminė nuotraukose matytas koncentracijos stovyklas ir kalėjimus. Mano įspūdžiai grįsti emocijomis ir yra subjektyvūs, lyginau tai, ką mačiau, su įvaizdžiais miestų, kuriuose gyvenau ir studijavau. Volgodonskas, pastačius gamyklą, išaugo, Naujas miestas tapo jo dalimi. Čia gimę žmonės turbūt taip pat brangino miestą, nes su juo augo arba neturėjo daugiau su kuo lyginti.

Mano draugų Juozės ir Vytauto jaunystė prabėgo tremtyje. Kai sovietinės armijos kareiviai 1941 metais ištrėmė Juozės šeimą, jai ėjo septynioliktai. Tai buvo švelni, drovi, neaukšto ūgio mergaitė įdėmiu žvilgsniu, brolis Vytautas metais jaunesnis. Šeima gyveno Raseinių rajone, gražioje vietoje pavadinimu Anulynas. Tėvas po metų žuvo Rešotų lageryje, mama su trimis vaikais badavo, šalo, sirgo, kirto mišką taigoje, bet išliko gyvi. Įrašiau Juozės ir Vytauto pasakojimus, ką jiems teko patirti tremtyje. Paaiškėjo, kad paskutinius dvejus metus iš septyniolikos, praleistų tremtyje, Vytautas fotografavo. Negatyvų rasti nepavyko, bet nuotraukas, kurias grįžęs į Lietuvą Vytautas atspausdino, nukopijavau, restauravau ir išsaugojau. Jose užfiksuoti svarbiausi to laikotarpio gyvenimo įvykiai, Vytauto artimieji, religinės šventės, laidotuvės, miestiečiai Gegužės 1-osios eitynėse, partiniai šulai tribūnoje, į miestą užklydęs čigonų taboras, apylinkės ir miesto vaizdai įvairiais metų laikais: rąstinės trobos, gatvės su išmuštomis milžiniškomis duobėmis, sklidinomis vandens, purvas, klampynė – tokių fotoatvaizdų radau daug.

– Kodėl, Vytautai, jūs fotografavote balas, purvą, neišbrendamas ir neišvažiuojamas gatves? – paklausiau.

Vytauto darytos nuotraukos man pasirodė gražios, jo žvilgsnis nestokojo jautrumo, maniau, kad fotografavo siekdamas meninio įspūdžio.

– Tai buvo macniausi mano gyvenimo metai, – atsakė Vytautas. – Aš norėjau išsaugoti...

Tremtyje matyti vaizdai giliai įsikirto į sąmonę; Vytautas iki menkiausių smulkmenų prisiminė datas, vietovių pavadinimus, žmonių vardus ir pavardes, nors nuo to laiko, kai gyveno tremtyje, iki mūsų pokalbio praėjo daugiau nei šešios dešimtys metų.

Vienoje iš Naujo miesto gatvių ant pastato sienos kabėjo Lenino portretas. Aliejiniiais dažais nupieštas atvaizdas įkūnijo rusų revoliucijos vadą vaikystėje. Dailininkas mėgėjas nesiryžo piešti Lenino brandžiame amžiuje, didinti žinomo žmogaus atvaizdą neturint įgūdžių sunku. Jis pabandė nupiešti veidą berniuko, iki kraujo įsiėdusį variantą mokyklinius vadovėlius, bet ir šis uždavinys jam buvo per sunkus: galva piešinyje priminė kriaušę, neproporcingai didelis kairysis skruostas kabėjo tarsi ištinęs – diletantiška teplionė, kaip viskas, ką mačiau mieste. Portretas paskatino apsispręsti: susiradau mūsų grupę kelionėje lydėjusius komjaunimo komiteto darbuotojus estus, paprašiau gražinti pasą, pasiūliau pinigų už kelionę, kurią jie buvo apmokėję.

– Aš čia nepasiliksiu, – pasakiau.

Jie nenustebo, dokumentus gražino, pinigų neėmė ir netgi nuvežė mane į geležinkelio stotį.

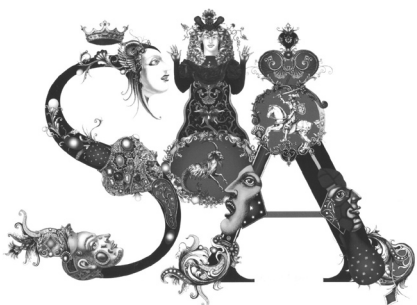
– Į artimiausią traukinį, – paprašiau priėjusi prie kasos.

– Į kurią pusę? – paklausė kasininkė.

– Nesvarbu, – atsakiau.

Negalėjau patikėti, kad žmonės laisva valia gyventų tokiuose miestuose, dirščiojau sau per petį, ar neateina milicijos pareigūnas manęs suimti. Išlipusi Rostovo prie Dono geležinkelio stotyje išvydau tikrą miestą su tikromis gatvėmis, žydinčius kaštonus ir vejose nuo karščio alpstančias įvairiaspalves gėles.

– RŪTA KAPOČIŪTĖ –

Mieli šatėniečiai, artėja metinės prenumeratos pabaiga!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu www.prenumeruok.lt. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

2019 metų prenumerata į užsienį kainuos 70 Eur (spėjantiems užsisakyti iki sausio 1 d. kaina – 60 Eur). Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje arba pinigais pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vineta“.

Nesufalsifikuotų dienoraščių fragmentai: 2008

Sausio 30, trečiadienis. Kartais įsitempiu: kad tik taip nebūtų. Kartais atsipalaiduju: teneša mane srovė, tekliu aš ten, kur turėčiau. Kartais užsinoriu: teįvyksta tai, ko nenoriu: pasižiūrėsiu, kaip atrodys ornamentas.

Vasario 1, penktadienis. Vakar perskaičiau dar vieną Salingerio apsakymą – „Žmogus, kuris juokėsi“. Gerai rašo. Kaip ir sakiau [anksčiau dienoraštyje] – hemingvėjiškai po vienais dalykais vyksta kiti. Puikios detalės, vaikų kalba. Bet žiūrint iš dabartinės mano ideologijos pozicijų [tik iš jos] – jis /.../ skirsto žmones į blogus ir gerus. Jo kūriniai skaudūs dėl to, kad aukas skriaudžia blogieji. Tačiau juk ir šie – savo karmos aukos.

Kovo 25, antradienis. Du laipsniai šalčio. Pusto. Nuo stogų neša sniego miltus. Erdvė tarp mūsų ir Mazūrų namo – pilna miglos. Kai vėjas apimsta, dulkių, bet ne lietus, o sniegas.

Imsiuosi „Pasivaikščiavimo“ [esė „Rudenis pasivaikščiavimas“]. Viskas tarsi yra, bet šlubuoja ritmas. Kai kur darosi pernelyg eilėraštis. Sena mano problema. Panašiai buvo, kai rašiau apie Laisvydę [Šalčiūtę]. Be to, eidamas tolyn į tekstą, pamirštu pradžios aromatą.

Kovo 27, ketvirtadienis. Vakar baigiau „Baltą drobule“ [perskaičiau antrą kartą po labai ilgo tarpo]. Labai vidutiniška knyga. Nežybsi anapusbė, neįelektrintas stilius. Per mažai ir per naiviai naudojama kalba (ypač sintakse). Ir tas nuolatinis inkštimas... Ir tie folkloriniai įvaizdžiai, panaudoti kaip Belevičiaus skulptūrose... Tai kad jam būtų pavykę iš jų išpešti tai, ką pavyko Mackui! Deja. Ypač prastas epizodas su Vaidilioniu. Geriau – apie tėvus ir keltuvą. Ko imsiuosi dabar? Patogu, kai turi po ranka skaitomą romaną.

Gegužės 1, ketvirtadienis. Aną dieną eidamas pro vieną namą mačiau daug išsiskleidusių tulpių. Jos buvo išsiskleidusios iki ribos: dar truputis, ir žiedlapiai būtų pradėję virsti aukštiešniški. Juodi žiedų viduriukai atrodė kaip herbai.

Gegužės 18, sekmadienis. Sapnavau Dalai Lamą. Lyg aš vaišinu jį arbata, lyg jis mane. Nesusipratimas buvo tas, kad aš įdėjau cukraus į puodelį ir ėmiau maišyti cukrinės šaukštelio, o ne atskiru. Buvo nepatogu.

Prieš rytą maudė visą kūną. Pirmą kartą mintyse ėmiau kartoti: „Kentėdamas mažinu kitų kančias.“ Galvoju apie kaimyną Bronių, apie Vytautą S. /.../ Lyg palengvėjo.

Gegužės 31, šeštadienis [kaime]. Vakar vis dėlto baigiau savo tekstą [esė „Kur šiuo metu yra mano tekstas“]. Šiandien jau taisyčiau. Pusė bėdos. Svarbu, kad radau išeitį iš tos situacijos su atleidimu. Ir ideologiškai (atleisti sau), ir stilistiškai (kad nebūtų sentimentalų, didaktiška ir pan.). Prie vertimų šiandien nėjau. Aikenas tegul palaukia. Dabar daug vietos galvoje užima mano tekstas. Noriu, kad jame būtų „naujoji mano ideologija“. Bet nenoriu tiesmukumo, seilių, pamokslavimo. Ir tebenoriu stiliaus. Antraip – nereikia išvis rašyti.

Birželio 18, trečiadienis. Dar dėl Sogjalo Rinpočės [„Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga“]. Keli dalykai mane sutrikdė. Vienas jų – draudimas liesti ką tik mirusį, kad sąmonė neišeitų pro netinkamą vietą... Ar gali būti tokiu būdu „nurašyta“ visa gera karma, kurią žmogus susikrovė? Taip pat sutrikau skaitydamas autoriaus mokinių tekstus, kuriuose jis itin pašlovinamas.

Birželio 20, penktadienis. Pasivaikščioldamas nusipirkau „Nemuną“ su savo atsakymais į klausimus. Pirmame puslapyje mano nuotrauka – nors prasmek. Viskas, ko nemėgstu: vešli barzda, stambūs veido bruožai, teatrališka laikysena, dramatiška šviesokaita... Kad jį kur...

Liepos 2, trečiadienis. Vakar išėjo mano vertimai [„10 anglakalbių poetų“]. Maloni knyga: postorė, lengva, puri, šviesi. Man patinka ir viršelis, ir visas dizainas, ir popierius, ir šriftas. Tik užsibaigia striukai. Klausdamas savęs, kaip moko Samdhongas Rinpočė, ką gero šis mano darbas duos kitiems, manau, kad duos. Duos keletą naujų pasaulio aspektų, vadinasi, padės geriau suvokti ir save. Duos grožio, vadinasi, parodys pasaulio, tokio, koks jis yra, vertę. Žinoma, tai reliatyvios vertybės. Bet manau, kad jų reikia.

Liepos 3, ketvirtadienis. Šiandien mano vertimų knygos pristatymas. Sigitas P. nebus, vakar paskambino ir pasakė, kad jam negera tarp žmonių.

Liepos 4, penktadienis. Vakar – pristatymas. Viskas lyg ir neblogo. Žinoma, neapsieju be savo juokelių ir puikybių... Senyva graži moteris, pažįstanti mane jau apie trisdešimt metų (nors aš jos neprisimenu), padovanojo savo naują juostą. Kažkoks Marijonas (apie šešiasdešimties metų amžiaus) pasiskakė senas mano gerbėjas esąs ir pagyrė knygą už dvikalbiškumą. Tad pasitvirtino tezę, kad, ką nors spausdindamas, duodi tekstą ir nežinomiems, bet jį palankiai sutinkantiems žmonėms.

Rugpjūčio 12, antradienis [kaime]. Rytas šiltas, rasotas, gan saulėtas. Stebėjau, kaip, saulei bekykant, vis labiau žiebiasi sidabrinė aureolė ant kaimo kryžiaus aplink Kristaus kančią.

Rugpjūčio 13, trečiadienis [kaime]. Toliau skaitau [Seung Sahn] „Zen kompasą“. Vis kliūva tie pavyzdžiai. Sakykim, kad turtingi žmonės yra turtingi todėl, jog ankstesniame gyvenime „sukauptė gerą karmą“. Bet kiek turtingų žmonių yra blogi! Tai kur šiuo atveju jų gera karma?

19.25. Ką tik mačiau fantastišką vaivorykštę: didelę, taisyklingą, intensyvią; vienu galu įsiremusių į namo stogą ties mūsų kaminu, o kitu – į šunklevį prie pirkaitės. Virš šios buvo dar antroji, mažiau ryški. Bet bene nuostabiausia – lygutėlis dangaus pilkumas tarp josios [pirmosios] galų, tame lanke.

Rugsėjo 4, ketvirtadienis. Šilta. Pakankamai šviesu. Miegoju gerėliau. Surfinijos [balkone] prie parapeto kruta nuo

šilto vėjo. Begonijų juosta apačioje – kaip oranžinio kraujo puta. Nejudanti.

Rugsėjo 11, ketvirtadienis. Vakar aplankiau Petrą R. Inikęs į medalius. Patriotizmo nemažėja – vien tautos istorijos temos: mūšiai, trėmimai, karūnavimai etc. Kūryba kiek apsilpus, bet lygis, regis, dar visai neblogas. Nuėjau pėsčias nuo Petro [Užupio gatvėje] iki Centrinio knygyno [buvusio]. Pavargau, bet nuėjau.

Rugsėjo 12, penktadienis. Buvo atvykęs Vytautas B. Priėjom prie išvados, kad žmonės, nemėgstantys sąmonės srauto principu sukurtų romanų, bėga nuo to, kas yra juose pačiuose: būtent sąmonės srautas.

Lapkričio 3, pirmadienis. Rytas vėsus, pilkšvas, bet šviešokas. Surfinijų balkone – tik du ar trys apsesę žiedai. Kryps-tam į žiemą. Tai gerai.

Taip pat gerai, kad vakar nuvažiauju pažūrėti trijų Lino K. paveikslų, pakabintų jo kieme ant metalinių kilimų daužymo stovų. Aplink – seni medžiai, ant žemės – stora rudų lapų. Diena į pabaigą, prieblandos pradžia. Be manęs – dar trys personažai: pats Linas, Džiugas ir Marius. Paveikslai negraibai nutepti ant faneros, spalvos – raudona, geltona, mėlyna, o vienas – su nemažai juodos. Linas pradžiugo, kad atvažiauvau. Todėl ir gerai.

Gruodžio 13, šeštadienis. Vakar mirė Sigitas G. Buvau sukrėstas. Pirmiausia – jo nelaimės dydžio: nežinau nei aplinkybių, nei koks jis buvo mirties metu, bet elementariai vaizduojosi, kad jis buvo „nesutvarkęs“ labai blogos situacijos nei savo viduje, nei išorėje. Jeigu taip būtų iš tiesų – šitai ir sudaro jo nelaimės dydį.

Be to, blogai jaučiuosi todėl, kad vis dėlto neišdrįsau, kaip buvau ketinęs, padėti jam ranką ant peties ir pasakyti maždaug: „Sigi, maldauju, nors negerk.“ Neišdrįsau, nes bijojau stiprios neigiamos reakcijos. Bet kas gi man būtų atsitikę? Iš esmės – nieko. Aišku, beveik netikėjau, kad tai ką nors duos. Bet ir šitai neturėjo manęs stabdyti.

Paskambino /.../, o šįryt dar gavau jos laiškutį. Maždaug: „Nesuprantu, kaip galima atleisti žmogui, žiauriai mušusiam savo žmoną.“ Jai parašiau, kad žmogaus, darančio bloga kitiems, žalingieji veiksmai ir sudaro jo kančią. Nežinau, ar supras.

Gruodžio 14, sekmadienis. Buvau aplankyti [Rašytojų sąjungoje] pašarvoto Sigitas G. Gana nepanašus į save. Gal todėl, kad be akinių. O gal ir dėl to, kad iš tokio taško jo nematydavau. Krito į akis galingos „paukuotos“ grabo rankenos. Net parodžiau Sigitui P., kuris mane ten nuvežė. Pabučiavau į skruostus Uršulę ir Martą [dukras].

B. d.

– ALFONSAS ANDRIUŠKEVIČIUS –

ULDIS BĖRZIŅŠ

Sapnas audykloje. Idilė*

Buvau užmigęs, broliai, čia pat prie audimo staklių, – pašoku: kaukši muštuvai mėnesienos šviesoj! Maros dukros vėlei bildina staklėmis – vargas man su jumis, įkyriosios laumės, tulžy mirkot apmatius ir traukiat į vylių, negi Tėvas bus liepęs vėl išbandyti mane? Ką audžiat, nuogalės, atpakaliop subėkit, kiaunės jūs, į įdubą kiaurą, lemties audėjos, atpakaliop vovere išokit!

Kalbėjo putlioji: tu, pusiaumoksli vaiki, maž tenutuoki – senšias kartas aš nuau-džiau, sakau tau – tėvas tik tas, jeigu gyslose tavo jo kraujas, brolis tik tas, kurs lopšy jau pažino tave, svetimiesiems seniai jūs išdavėt ir tėvą, ir brolių – lygiai taip rytoj jus išduos! Žadat Jėzuje visą pasaulį mylėti – tai melas, pažįstu savo audinį, audžiu pinigų, neapykantą, audžiu galią, apmatuose – klasta, tas audinys laiko pasaulį, – Rygos ponai, iš bažnyčių išėję, tučiuojau man nusilenkia... ilgai dar plepėjo putlioji, kas visa tai ir atmintų, broliai!

Kalbėjo laiboji: tu, pusiaumoksli vaiki, įsikniaubęs į popieriaus lapą, teplioji vingrius raštus, bet nematai, kas daros aplinkui, išduodat dabartės viens kitą, kaip išdavėt tėvų stebuklingą žinią, meilės vaisės ant jūsų lūpų, bet karti tulžis degina skrandį, rytoj pat jus atiduos teismui, bažnyčiai, atiduos smuklei, jus muš per galvą ir kaklą, savo rankomis plaksite vienas kito žaizdotas nugaras, o paskui už pusrublį dar botagą bučiuosit, ir negebėš tavo maloningasis Ponas, nesaugos rūsčiųjų didikų... ilgai tarškėjo laiboji, kas visa beprisimins, broliai!

Kalbėjo trečioji: nebijok, Jokūbai, paimk mano rankelę, išsiilgusių žmogaus šilumos, skausmingą audinį audėm, dar ne tokį nuausim mes, mėnulio sesės, negi mums lemti, yra dar lemtis dideliausia, didesnė už mus ir tave, ir tavo Jėzų, seniai aš tavo sesužė, bet lemtis nepaleidžia į žmones, atpakaliop šaukia laumes – betgi greitai jau, visiškai greitai atitekėsiu tau priešais –

kai taip šnekėjo mažoji nuogalė merga, atplėšiau akis – sėdom aš suole, tik mėnuo šildėsi lango stikle! Laukiau vidur kiemo saulės, te išgaišta naktinės klejonės – visi mes Dievo vaikai, ir broliai bei sesės Jėzuje. Imkite popierius, broliai, – dabar Ciesorienei viskas teisingai išguldyta: kaip apvaginėja mus pikti ponai, kaip nuvagia Ciesorių įstatymus, kaip apgauna teisme ir iš sakyklos – o jaunajam sosto Įpėdiniui daug metų teisingai valdyti mūsų vaikų vaikus. Broliai, jums kelias po kojom! Jei jūs išduoti, jei sučiups jus Piloto tarnai, prisiminkit, ko moko rašto aiškintojai – nors jūs patys sukluptumėt, Jėzus kelionę pratęs.

1777, Blomenhofas

Iš: Uldis Bėrziņš. *Idilles. Rīga: Neputns, 2018*
Vertė Vigmantas Butkus

* Idilė parašyta Vidžemėje, Blomės dvare (vok. *Blomenhof*), gimusio pirmojo žinomo rankraštinės latvių poezijos autoriaus Kikulio Jokūbo (Kikula Jēkabs, 1740–1777(?) vardu. Jis buvo amatininkas audėjas, priklausė skaitymo ir rašto kultūrą itin puoselėjusiai religinei hermhutiečių brolijai. 1777 m. parašė du autorinius eilėraščius ir du laiško formos skundus nuo Vidžemės (šiaurės ir šiaurės rytų Latvija) valstiečių, kurie buvo adresuoti imperatorei Jekaterinai ir nuvežti į Sankt Peterburgą jai įteikti. Imperatorė ir jos įpėdinis laiškuose itin aukština, prašoma jų pagalbos, skundžiantis neteisinga vietine valdžia ir dvarininkija (pvz.: „Mūsų žemėse nebegalioja imperatoriškas teisingumas ir įstatymai, nes kiekvienas dvarininkas su tais žmonėmis, kurie jam priklauso, elgiasi taip, kaip vien jis pats nori“). Dėl šių laiškų Kikulio Jokūbas buvo areštuotas, nuvežtas į Rygos kalėjimą, tardomas ir, spėjama, tais pačiais 1777 m. kalėjime mirė. Idilėje, ypač jos pabaigoje, yra tiesioginių užuominų į laiškus, be to, ji parašyta imituojant ir stilizuojant jų kalbą.

X ir Y

► Atkelta iš p. 6

jeigu bus kas negero, bet viskas bus gerai, argi ne, viskas bus gerai! Ar tu jį jau seniai pažįsti?

– Kelias valandas. Gal tris.
– Kelias valandas, tris valandas... Tai, matyt, traukiny su juo susipažinai?

– Traukiny... bet...
– Ir tuoj vediesi į namus! Taip vėlai!
– Tu juk matai...
– Taip negalima, taip negalima – bet aš gi visai nepriekaištauju – nieko baisaus! Vajetau, tu sušilsi! Na padaryk man malonę ir bent paltą nusivilk! Ir jis tegul nusivelka! Išgersim arbatos, susipažinsim, pasišnekėsime... Jis man tikriausiai labai patiks... tėvui irgi... Dėl manęs, tai jis tegul pasiilekia nakvoti – vietos pas mus užtenka, tik niekur neikit.

– Mums reikia eiti.
– Kur, kur, kur?
– Nežinau.
– Vėl „nežinau“! Tau reikia eiti! Reikia sekti paskui jį! Kodėl? Kas tau pasidarė? Tokia niekada nesibuvusi! Prašau tavęs, pasakyk man, prašau tavęs – neik, neik, neik!

Taip be perstojo maldaudama ir dejuodama, ji nusekė paskui dukterį į svetainę. Jos viduryje stovėjo X – vis dar toje pačioje vietoje, kur atsistojo įėjęs. Nuo kepurės ir palto ant pilko kilimo lašėjo vanduo.

Y, su motina pavymui, priėjo prie X-o ir jį nežiūrėdama vos girdimai tarė:

– Čia negalima pasilikti... Skubėkim...
– Skubėkim!
– Skubėkim!

Jiedu išbėgo į laiptinę ir ten sutiko Y tėvą. Jis niekaip negalėjo suvokti padėties ir suglumęs žiūrėjo tai į dukterį, tai į X-ą, tai į žmoną, o ši, keldama balsą, nenurimdama maldavo, ir tas maldavimas virto skundu bei grasinimais:

– Neik! Neik! Prašau tavęs! Klausyk manęs! Aš tau neleisiu! Kur jūs eisit? Neikit, gerbiamas pone, neikit! Neleiskit jai eiti, prašau jūsų! Aš turiu teisę sulaikyti, net ir su policija, ji dar nepilnametė!.. Tėvai! Neišleisk jos! Sulaikyk juos! Sek paskui juos, sek, sek, sek!

Abu bėgliai nuskubėjo laiptais žemyn, o viršuje – kevirtame aukšte – vėl nuskambėjo: „Sek, sek, sek!“ Ir tada šie žodžiai virto garsiu raudojimu, į kurį įsiterpė žemas tėvo balsas, jo nerišlūs klausimai ir raminimas.

Gatvėje akimirka jiedu svarstė, į kurią pusę patraukti, tada ėmė žingsniuoti dešinėn.

Minkštai snigo, ir šis baltas snaigių gavotas gražiausiai atrodė prie gatvės žibintų. Bet jiedu nežiūrėjo į sniego gavotą. Jiedu žingsniavo ir žingsniavo, kol X įvedė Y į kažkokio hipermodernaus viešbučio vestibulį. Ten X tarė šveicoriui:

– Man reikia kambario!
– Prašom pasą!
X padavė.
– Jūs registruoti Rygoje? – įitariai paklausė šveicorius. – Tai kodėl neinat į savo butą?

– Aš, aš... mes raktus... pavėlavau... nenoriu naktį trukdyti namiškių.

Šveicorius reikšmingai pažvelgė į Y-ą ir, atiduodamas X-ui pasą, paniekinamai tarė:

– Mes jums negalime duoti kambario. Eikit į kitą viešbutį! Ten priešais!

Iš tiesų – anapus gatvės jiedu pamatė kreivą medinį namą, palei kurį vaikštinėjo gatvinės mergos, įtartinos išvaizdos žmonės ir vienas policininkas. Balta apvali lempa apšvietė užrašą:

„Kambariai atvykėliams.“
Tada X lyg kažką prisiminė ir sušuko:
– A, čia pat netoli! Eime!
Jiedu nužingsniavo prie to namo „ten pat netoli“, X surado naktinį sargą, davė jam vieną sidabrinį ir paaiškino:
– Įleiskit mus! Mums reikia aplankyti vieną pažįstamą. Skubūs reikalai antrame bute. Bet gal jo nėra namie. Todėl prašau durų tuoj pat neužrakinti! Palaukite truputį! Jeigu juo nebus namie, mes tuoj sugrįšime.

Sargas pridėjo pirštą prie kepurės snapelio ir įjungė laiptinėje elektrą. Jiedu įėjo į pirmą aukštą ir sustojo prie antro buto durų.

– Čia gyvena vienas mano draugas. Labai geras draugas, – tarė X.

Tada jis paskambino. Laukė. Niekas neatėjo.

– Reikia paskambinti dar kartą. Ir pasibelsti. Paskambino. Pasibeldė. Neatėjo.

– Ir dar kartą!

Bet, ir trečią kartą paskambinus, ir antrą kartą pasibelus, niekas neatėjo.

– Tai jo nebus namie.
Jiedu sugrįžo prie lauko durų, padavė naktiniam sargui papirosų paketį ir greitai vėl nuėjo prie viešbučio su užrašu:

„Kambariai atvykėliams.“
– Kambariai atvykėliams, – tyliai tarė X.
– Kambariai atvykėliams, – pakartojo Y.

Ir jiedu, vienos senos gatvinės apdovanoti pašaipiais žodžiais, įėjo į šį viešbutį.

Už kelis latus jiems nedelsiant buvo parodytas kambarys, matęs daug jūrininkų, darbininkų, valdininkų ir įvairių agentų, taip pat bastūnų ir kokaino prekiautojų džiaugsmų su jų draugužėmis. Čia buvo geležinė lova, stalas, kelios kėdės ir prausimosi indas. Mažą erdvę apšvietė visai apdulkėjusi elektros lemputė.

Bet vos tik abu įėjusieji atsisėdo, kambario durys, kurias jie apduję pamiršo užrakinti, atsidarė, ir jiems prieš akis stovėjo Y-os tėvas.

X ir Y suprato, kad tėvas juos sekė.
Jis patogiai atsisėdo ant lovos krašto ir tankiai giliai alsavo kaip ką tik bėgęs žmogus. Tada nusiėmė kepurę atidengdamas švairiai nuskustą, blizgančią kaukolę, pro raginius akinius atidžiai stebėjo X-ą ir dar labiau Y-ą ir truputį suraukė antakius, tad raukšlė tarp jų pagilėjo. Atrodė, lyg galvotų apie kažką svarbaus ir nesuprantamo.

X ir Y jį nežiūrėjo. Kurgi jiedu žvelgė? Į grindis. O ką matė? To jie patys nežinojo.

Tai buvo nebyli trijulė.
Galų gale, jau atsipūtęs ir ramiai kvėpuodamas, tėvas atsistojo ir ėmė vaikščioti po kambarį. Šitai vaikščiodamas pamatė, kad kambario kampo sienos prie krosnies aplijuotos ne tapetais, o nugeltusiais laikraščių lapais. Jis priėjo prie pat sienos, ten per neatidumą apversdamas spjaudyklę, ir ėmė tyrinėti laikraščių lapus. Iš pradžių skaitė sau, paskui ėmė krutinti lūpas ir palengva tyliai skaityti, daugiausia didelėmis raidėmis išspausdintas antraštes:

– Mandžiūrijoje chunchuzai užpuolė greitąjį traukinį...
– Portugalija nutraukia santykius su Madridu...
– Smarki audra į Baltijos jūrą suginē Norvegijos striemes...

Jis tęsė dar garsiau žemu balsu:
– Malėja pavyduliaudama 2 kilogramų svarsčiu vaikiniui praskėlė kaukolę...
Kurį laiką jis tyrinėjo laikraščių lapus ir niūniavo sau kažkokį paiką motyvą – nei romaną, nei chorą, – sukombinuotą iš „Buenos Airių pajūry“ ir „Pasigailėki mūsų“.

O tada jau visai garsiai ir lėtai – kone iškilmingai – ėmė skaityti:

Jaunuolių tragedija

S. miesto prekybininko M. 18 metų amžiaus duktė B. susipažino ir susidraugavo su 25 metų amžiaus A. valsčiaus U. sodybos naujakuriu K. L. Pradžioje viskas klostosi gerai ir maloniai – jiedu lankėsi renginiuose, eidavo pasivaikščioti, svajojo apie ateitį, bet kai B. pajuto, kad yra...

Skaitytojas su pertrūkiais garsiai tęsė:
Bijodama tėvų ir visuomenės... pas gydytoją... gydytojas atsisakė... tada savo mylimojo įkalbėta... pas pribuvėją... B. ilgai ir sunkiai sirgo... Bet K. L. nepasirodė... Tėvas dar pakartojo:

B. ilgai ir sunkiai sirgo... Bet K. L. nepasirodė...

Y atsistojo, X taip pat.
Y ėmė sėlinti prie durų, X taip pat.

Tėvai viską sužinojo... išvarė...
Vis greičiau ir jaudulingiau skaitė tėvas, ypač garsiai pabrėždamas svarbesnes vietas:

Tada nelaimingoji mergina... pas K. L... automatiniai „Valterio“ sistemos revolveriu jį nušovė... prokuroras... grynė prisiekusysis advo...

Y jau buvo išėjusi iš kambario. X ištraukė raktą iš vidinės pusės, bet, jam bandant užrakinti kambarį iš išorės, tėvas į tarpdurį įkišo koją. X ją stipriai spyriu nustūmė, užtrenkė duris ir užrakino. Tada nusekė paskui Y-ą.

Abu išbėgo iš „Kambarių atvykėliams“.
Pūga buvo pasibaigusi.

Kai jau buvo nubėgę nemažą atkarpą, po nuogais bulvaro medžiais pamatę apsnigtą šlapią suolą, abu drauge atsisėdo, nors – net ir po savo nuotykių – nejautė nuovargio, kaip kad X nejautė rankos apiplikimo. Ir nema-

lonus oras jų niekaip neveikė. Taip jiedu ir sėdėjo visai nesumodami, ką daryti. Kartais tai jam, tai jai pakildavo ir atslūgdavo nerimas; kartais vienas kito imdavo bijoti, bet negalėjo vienas kito nė akimirkos palikti. Kartais ši baimė taip pasmarkėdavo, kad juos gąsdindavo net artimoji aplinka – reti praeiviai, medžių šakos, automašinos. Jiedu sėdėjo šalia vienas kito, bet nedrįso vienas į kitą pažvelgti, juolab prisiliesti. Nedrįso susišinoti vienas kito vardo, kur jau ten užsiėmimo ir kitų panašių klausimų! Jiedu tylėjo. Nedrįso net laisviau kvėpuoti. Y lengvai kostelėjusi bemat užsikirto. Jau ir tyla gąsdino, bet jiedu negalėjo nė prasižioti. Abu nejudėdami žvelgė į tamsą, kur vienintelės šviesios dėmės radosi iš sniego ir kelių žibintų, bet sniegas greitai ištirpo, o žibintai vienas po kito užgeso, nes buvo jau po vidurnakčio. Tebešvietė tik dideli gatvių žibintai aukštuose stulpuose.

Čia ant jų suolo prie Y-os kažkas atsisėdo – vaikas, atrodantis girtas. Pasisakė esąs pikola ir, atidžiai apžiūrėjęs Y-ą, apdovanojo erotiškėmis begėdystėmis. Jai neatsakius, jis vis nepadoresniais pasiūlymais ėmė kalbinti X-ą, papildydamas atitinkamais judesiais.

X ir Y atsistojo ir, palikę iškrypusį pikolą, tęsė nakties klajones lyg pasiklydę Pietų ašigalio tyrėjai. Jiedu bastėsi po miestą, kuriame buvo gimę, lankę mokyklą, žodžiu, kurio kiekvieną gatvę puikiausiai pažinojo, bet šį kartą jautėsi kaip visai svetimame mieste, tarsi esančiame tolimoje didelėje valstybėje. Jautėsi kaip piemenys danai, pirmą kartą atsidūrę Kopenhagoje, arba bretonų žvejai, pirmą kartą vaikstantys po Monmartrą. Tylėdami, kaip ir iki šiol, jiedu ėjo visai šalia vienas kito, ir vienu metu X-ai atrodė, kad Y eina jo kojomis, o Y-ai atrodė, kad X eina jos kojomis. Taip jie, apšviečiami vieno kito žibinto, klajojo tarp namų ir sodų, o kartais koks automobilis aptaškdydavo juos purvinu sniegu. Pateko į siauras XVII amžiaus gatves ir apėjo kelias didžiules bažnyčias, tada išgirdo galingą potvynio šniokštimą. Buvo nuėję prie plačios upės, kurioje prasidėjo ižas.

X ir Y užkopė ant aukšto geležinkelio tilto, pačiame viduryje sustojo ir dairėsi aplinkui.

Upės dešiniajame krante matėsi seno Hanzos miesto apsnigti bažnyčių bokštai ir namų aukšti čerpių stogai, virš kurių žibėjo žalios, raudonos, geltonos ugnys. Tokios pat ugnys žibėjo upės kairiajame krante.

Aukštą geležinkelio tiltą, ant kurio nebesimatė nė vieno praivio, apšvietė tamsiai geltoni žibintai.

X ir Y persilenkė per tilto turėklus ir žiūrėjo į juodąją upę.

Galingas, piktas srautas, grasindamas išsiliesti per krantus iš siauros Prokrusto lovos, kad senamiesčiui skirtų paskutinį teismą, dusliai tolygiai šniokštė sengirės šniokštesiu ir išdidžiai nešė jūron ledo kalnus, it porfyro ar žalio marmuro trinkas, iškilmingai plaukiančius kaip žalsvai pilki karo laivai didelės valstybės laivyno parade. Keli ledlaužiai, iš perdėto uolumo visai pajuodę, šnopuodami pūškuodami stojo į nelygią kovą su karinga upe, bet gerai, jei nuskeldavo nedidelį gabalą nuo kokio ledkalnio, ir tas lyg salelė toliau nuplaukdavo savo keliu. Ledkalnis sekė ledkalnį, ir atrodė, kad ant jų pasirodys ruonių guotai ar baltųjų lokių kaimenės. Lyg sudaužytas Nojaus laivas, nuplaukė kažkokios baržos liekanos. Protarpiais per ledinį vandenių žvarbiai tvioksdavo vėjai, primenantys šiaurinių elnių bliovimą.

X ir Y stebėjo ižą.
Bet tada...

Y tuoj pat suprato, ką nori padaryti X – jis nusivilko paltą.

Pradžioje Y išsigando, labai išsigando, bet drąsos neprarado. Ji taip pat nusivilko paltą, nes jai atrodė, kad kitaip elgtis negalima.

X numetė paltą ir kepurę ant tilto, tą patį padarė Y.
X prisiglaudė krūtine prie tilto turėklo, bet bandydamas jį perlpti atsigręžė į Y-ą.

Y, taip pat abiem rankomis įsitvėrusi turėklo, žiūrėjo į X-ą.

Pirmą kartą jiedu išdrįso vienas kitam įdemiai pažvelgti į akis ir staiga
abu iš visos širdies ir drauge
nusijuokė.

X atsitraukė nuo turėklo, paėmė Y paltą ir kepurę, padėjo jai apsivilkti, tada pasiėmė savo paltą, apsivilko, pasiėmė kepurę, bet ją laikė rankose.

– Sudiev, – tarė X.

– Sudiev, – taip pat tarė Y.
Tada X užsidėjo kepurę.

Po akimirkos, lydimi galingo potvynio šniokštimo, patraukė kiekvienas į savo namus.

Vertė Laimantas Jonušys

JURIJ SIMČENKO

Valgirginas, papūga Robingruzas ir kiti veikiantieji asmenys

Pabaiga. Pradžia Nr. 21

[...]

– Svarbiausia žmogui – vis dėlto uoslė, – pareiškė senis Valgirginas prie mūsų stalelio gurkšnodamas arbatą...

Klausiamai pažvelgiau į jį.

– Žiūrėk, – paašikino jis. – Pirmiausia žmogus girdi. Dar būdamas motinos pilve jis jau girdi. Jis dar neišėjo, o jau žino, kas ten vyksta. Kai žmona laukiasi, reikia su ja švelniai bendrauti. Jei su ja būsi atžarus, tai tas, kuris ateis, visą laiką bus blogos nuotaikos. Jis ten, pilve, viską girdi, o atsakyti negali. Užtat jam blogai. Užtat jo būdas bus prastas. Yra toks mūsų įstatymas – apie vaiką, kuris dar negimęs, galima tik gera kalbėti, tarsi jis jau yra. Reikia visada sakyti: „To, kuris netrukus pas mus ateis, elnio dalios dėka mūsų kaimenėje daug jauniklių užgimė...“ Taip tik atrodo, kad maži vaikai nieko nesupranta. Viską jie supranta. Tik jų supratimas ne toks kaip suaugusiojo – jie dar stovi kelyje netoli to, kuris juos iš viršaus čia paleido.

– Taip, tikriausiai, klausia – tai svarbiausias mūsų pojūtis, jeigu žmonės pirmiausia ima pasaulį suvokti per klausą. [...]

– Ne, jis nėra pats svarbiausias. Klausia yra pats pirmiausias pojūtis. Deja, žmonės turbūt klausą anksčiau už kitus pojūčius ir praranda... Artėjant senatvei klausia blogėja, o seniai ir be jos gyvena... Būna juk kad ir kurti gimsta.

[...]

– Tu žiūrėk, – tęsė Valgirginas. – Kad ir kokie baisūs garsai, o žmonės sėdi ir kenčia. Įsivaizduok, kad toks kaip tie garsai būtų bjaurus dvokas – visus išvirkščion pusėn išverstų. Kai kurių ir gyvų neliktų. Mirtų nuo vėmimo. O bjaurų garsą kenčia.

– O kaipgi akys?

– Akys, – mašliai pakartojo senis. – Akys mato tik tai, kas arti. Paprastų žmonių akys mato tik tai iš vienos pusės.

– O šamanų?

– Šamanai ne tik akimis mato, – atsakė. – Eime gult.

[...]

Pabudau anksti. Bet ne taip anksti kaip senolis Valgirginas. Čiukčių senoliai keliasi anksti kaip ir rusų valstiečiai. Jie taip pat seniau keldavosi ketvirtą ar penktą rytą. Čiukčiai sako, kad tam, kuris pasitinka aušrą, sekasi. Šviesa apskritai čiukčiams reiškia gerą pradą, o jos nesant stiprėja piktosios jėgos.

Pabudęs išvydau, kad senolis jau sėdi ant savojo patalo ir kažką dainuoja vos vos praverta burna. Tačiau ne mykia, o „dainuoja sau“. Visiškoj tyloj driekėsi garsas, nutrūkstantis tik įkvepiant ir keičiant aukštį ne daugiau kaip vienu tonu aukštyn ar žemyn. Senis taip dažnai dainuodavo, pats sau atlikinėdamas šamaniškas apeigas. Tiesiog nukeliaudavo kažkur „už sienos“ ir ten klajodavo. Melodija buvo paprasčiausia: didžioji sekunda aukštyn ir didžioji sekunda žemyn, kartais kvinta ir vėl sugrįždavo į toniką, pagrindinę natą. Aš gulėjau, klausiausi ir pamažu man ėmė ryškėti tam tikra sistema. Senio klausia buvo kaip reikiant. Jis pakankamai švariai išdainuodavo tuos tonus – aukštyn ir žemyn. Nenukrypdavo nuo tonų, puikiai intonuodavo – neatlikdavo garso kiek žemiau ar kiek aukščiau. Penktąjį laipsnį – kvintą senis pagaudavo, kaip ir pridera, įkvėpdamas. Praktiškai jis buvo tai išstobulines: įkvėpimas – tai penktoji pakopa.

Pasistengiau atsiminti aukščią eiliškumą ir suvokti – ar tai stabili melodija su refrenais ar be jų, ar tiesiog kažkokia daina, kuri pati liejasi iš širdies be jokių pakartojimų. Tačiau tai privertė mane suklusti. Senolis dažniausiai žemino balsius ir priebalsius aplink vieną natą, kurią sąlygiškai vadinau tonika – pagrindine nata. Jis atlikdavo ją ne viename taške, o kažkaip miglotai, neryškiai. Galbūt dėl pagrindinių natų atsiradavo toks efektas? Jeigu, tarkim, vietoj pirmosios oktavos do dainuosime „a-a-a“ arba „o-o-o“, arba „i-i-i“, arba „e-e-e“, arba „u-u-u“, arba „y-y-y“, arba dar kaip nors, tai tas pats pirmosios oktavos do atrodys skirtingai. Tiksliau, skirtingai bus girdimas. Gal tas netikslumas, tas garso miglotumas priklauso nuo jo išdainavimo būdo? Bet tikriausiai ne. Aukštis yra aukštis, kad ir iš ko garsas sklįstų, pirmosios oktavos do vis vien liks pirmosios oktavos do, ar jį atliktų smuikas, fortepijonas, ar, tarkim, obojus.

Čiukčė. 1922

Ir aš prisimčiau velionį draugą Levą Nikolajevičių Mičuriną – didžiausią laukinių šiaurinių elnių specialistą. Kartą mudu išsišnekėjome apie tai, kaip kaukia šunys. Juk šuo traukia ne vieną natą, bet atlieka garsus tam tikra seka. Taimyre turėjau šunį, kuris aiškiai išdainuodavo tą pačią melodiją. Levo Mičurino kalė kaukdavo visai kitaip. Kai pradėdavo maniškis, tai Mičurino kalė iš solidarumo kartodavo jo melodiją. Jeigu ji sveikindavo Mėnulį tradiciniu šunišku būdu, tai mano šuo taip pat palaikydavo jai draugiją. Kartkartėmis mūsų šunys dalyvaudavo chore, kurį organizuodavo vietiniai šunys, ir repetuodavo drauge su jais. O retkarčiais jie sudarydavo trio su pačiu Levu Nikolajevičiumi ir aiškiai padėdavo jam atlikti romansą „Dek, dek, mano žvaigždė...“

Didysis nganasanų medžiotojas Benitas Čiunančiaras tvirtino, kad vilkai dainuoja visa šeima vieną bendrą dainą ir kad kiekviena šeima turi savąją dainą, o kai vilkai tuokiasi, tai jie susidainuoja kaip žmonės.

Paliksime Benitasio Didžiojo sąžinei jo teiginius apie vilkų dainas. Vilkai yra tie patys šunys, tik tai benamiai. Patikėsime tik tuo, kad jie turi savą muziką, panašią į tą, kurią turi visos prigimtinės tautos, tarp jų ir nganasanai su čiukčiais. Kiekvienas šių tautų žmogus turi savo dainą. Jos melodika nėra turtinga, bet gana išsiskirianti iš kitų. Ir jeigu mums regisi, kad šių dainų garsai yra skurdūs, tai nganasanams ir čiukčiams taip neatrodo. Jeigu šie žmonės sako, kad šuns dainų melodijos yra turtingos, nors europiečio ausiai jos atrodo it vienatonis kaukimas, tai galbūt terodo, jog europiečio klausia tapo tokia primityvi, kad sulygina subtilias moduliacijas ir suvokia išsivokiamą pasaulį it vieną natą. Europietiška klausia temperuota aiškiais padaliniais – pustoniais, kurie grupuojami nustatyto būdu. Indijoje jau yra kiek kitaip, nors tam tikrų poslinkių europietiškos tvarkos link ir pastebima. O štai čiukčių ir nganasanų ausys galbūt dar suvokia šį garsų pasaulį. Juk šuo girdi visą šį garsų spiečių ir diapazoną, kuris akustikoje egzistuoja su priešdėliu „ultra“ ar „infra“. Šuo girdi daugiau nei žmogus, o šiaurės žmonės girdi beveik taip pat kaip šunys. Kartą mudu su Levu Mičurinu svarstėme, kad jei turėtume aparatūrą, prietaisą, kuris leistų mums rapido būdu įrašyti šuns kaukimą, o paskui išskirstyti į atskirus garsus, koks pasaulis prieš mus atsivertų – tarsi mūsų septyniolais gamos pasaulis, tarsi sudėtingos garsų sekos, kur ribos tarp garsų yra mažesnės nei ketvirtis tono. Man spręsti apie tai buvo sudėtinga. Ketvirtį tono dar girdžiu, o mažiau – jau nebe. Visgi man ši idėja taip įstrigo galvon, kad lioviausiu apskritai suprasti, kada

iš tiesų girdžiu kelis garsus, kai nebėra akivaizdžios jų įvairovės, o kur tik vieną garsą.

– Mei, – paklausiau Valgirgino, kai jau nebegalėjau apsimesinėti, kad miegu, – o šunys kaip dainuoja? Ar tai daina, ar tai šiaip – tiesiog jų siela kaukia?

– Žinoma, daina, – pasakė senis užtikrintai. – Kai kurių gražios būna. Kaip ir žmonių.

Šamanų santykiai su šunimis – tai apskritai ypatingas siužetas. Šamanai, o ir visi kiti žmonės mano, kad šunys regi dvasias. Visiškai tokios pat nuomonės laikosi samodų šamanai ir seni žmonės; samodai, ugrai, čiukčiai ir koriakai, ir daugelis kitų tautų mano, kad šuo turi sugebėjimą ne tik dvasias matyti, bet ir ginti nuo jų žmogų. Šios tautos mano, kad ir paprastas žmogus gali pamatyti dvasias, jeigu pažvelgs tarp šuns ausų ten link, kur urzgia ar loja šuo. Šamanai gerbia šunis, bet kamgi šamanui veidmainiauti kalbant apie šunų muzikinius talentus? Jeigu jis daugiagarse melodija vadina tai, kas mums atrodo tiesiog kaukimas, vadinasi, jis visus tuos garsus girdi. O jei girdi, tai ir pats gali juos atlikti. Tuomet galbūt vienoje šamano natoje taip pat slypi išsivokiamas melodinis pasaulis? Tuomet šamanas yra žmogus, kuris tuo taip pat skiriasi nuo paprastų žmonių. Reikia patikrinti.

„Pasiltelkus Valgirginą reikia įgyvendinti mudviejų su Mičurinu planą“, – tyliai nusprendžiau pats sau. Planui realizuoti buvo reikalinga aparatūra. Reikėjo jos ieškoti.

– Eik pas radistą, – patarė man gydytojas Šafigulajevs, kuriam išsakaiu savo įtarimus.

Radistas buvo vardu Remas, išvertus tai reiškia: „Revoliucija, Engelsas, Marxas.“ Tai buvo augalotas ir labai tylus vyras. Sutikdamas jį įvairiose kompanijose, jau senokai priratau prie jo kalbėjimo manieros. Jei tekdavo jo ko nors paklausti, reikėjo geras penkias minutes lukterėti, kol jis iš pagrindų atsakys, o dar dažniau apskritai į klausimą atsakydavo klausimu. Jo butas buvo sausakimšas visokeriopos įrašinės, atkuriančios aparatūros ir imtuvų. Be to, jis priklausė radijo mėgėjų draugijai ir nuolat bandydavo užmegzti ryšį net su labiausiai nutolusiais kolegomis. Vienas jo kambarys buvo nukabinėtas nustatytų ryšių įrodymais, taip pat įvairiausiais diplomais – laimėtų rungčių ženklais. Pasakojama, kad, nors lėto būdo, jis nepaprastai greit dirbdavo su telegrafiniu Morzės abėcėlės raktu ir už tai taip pat buvo gavęs tarptautinį apdovanojimą.

Remas namuose buvo vienas, neskaitant papūgos. Papūga buvo ne jo. Ją pagloboti paliko kaimynas – hidrografinio laivo kapitonas. Jam šią papūgą padovanojo kažkuris iš užsienio kolegų. Papūga buvo vardu Robingruzas. Iškraipytas Robinzonas Kruzas. Taip save vadino pati papūga, bent jau iki praeitų metų. Tada į klausimą „Vot iz jo neim, ser“ papūga nedelsdama atraportavo: „Robingruz“ ir po to visa gerkle suriko: „Karamba, rait, rait, rait! U-r-r-ra! Rubai sam!“ Iš to buvo galima suprasti, kad gabusis paukštis kalba bent jau trimis kalbomis.

Jis dar prancūzų ir suahelių kalba gali kalbėti, – didžiudamasis paašikino kapitonas.

– Vot iz jo neim, ser? – paklausiau papūgos, ir ši, susigėdusi, nunarino galvą, šonu ėmė trauktis didžiuliu Remo petimi ir droviai snapu įsikibo jam į ausį.

– Ačiū Dievui, liovėsi vaipėsis, – sumurmėjo Remas, ir aš supratau, kad su juo išbuvęs metas paukštis liovėsi kalbėjęs.

– Aš noriu įrašyti senio Valgirgino dainas tarsi rapidu, kad paskui būtų galima prasukti ir...

Tada nelabai riškiai papasakojau Remui savo planą. Šis patylėjo ilgiau nei įprastai ir paklausė:

– O kam?

Aš vėl nelabai riškiai ėmiau aiškinti, kam man to reikia.

– Galima, – pagaliau tarė Remas. – Štai, žiūrėk...

Ir jis ėmė man iš lėto aiškinti, kaip veikia gana didelė studijos pavidalo spinta.

– Bet kaipgi aš ją namo nusitempsiu? – paklausiau aš.

– Tu šamaną čia atsitempsi, o aš nakčiai išvažiuosiu žvejybon. Drauge tu ir papūgą padabosi. Ji viena likusi visą butą skutais paleidžia.

– Tinka, – sutikau.

Seniui tiesiog paašikinau, kad Remas prašo vieną dieną pagyventi su jo papūga ir kad Remo bute daug patogiaus gyventi – arčiau į parduotuvę ir pas gydytoją Šafigulajevą.

– Gerai, – nuolaidžiai sutiko Valgirginas, ir mes persikėlėme per gatvę. ▶

► Mano planas buvo toks: ankstų rytą, kai senis vėl ims „meltis“, nesikeldamas iš vietos, tiesiai iš savadarbio pulto įjungsiu įrenginį. Būtent taip Remas įrašinėdavo įvairias užsienio radijo laidas. Remo asmeninės konstrukcijos imtuvas buvo įjungtas dieną naktį. Tiesiai iš guolio varinėjo jį įvairiais diapazonais, kontroliuojamas visą pasaulį. Kas jam patikdavo – rašydavo į magnetofoną ir vėliau išvalydavo trukdžius. Todėl jo stacionarus aparatas paskui galėdavo atkurti įrašą.

Iš vakaro įjungiau tą pragarą įrenginį – imtuvą ir ramiai užmigau. Vėlai naktį pašokau nuo to, kad kažkas varinėjo diapazonais. Bute traškėjo radijo trukdžiai, kažkas murmėjo nežinomomis kalbomis ir vėl įjungdavo tai slopintuvus, tai kosminius švilpesius ir traškesius. Įjungiau šviesą ir išvydau, kad bute darbuojasi Robingruzas. Matyt, nuo tylėjimo apkvaitęs paukštis pamišęs kalbėti ir pradėjo mėgdžioti nuolat šiame name aidintį daiktą – radijo imtuvą. Nukėlęs papūgą nuo spintos, nunešiau į vonios kambarį, ten pat pastačiau stiklainį su konservuotais kalmarais, – tegul sau kramsnoja, kai išalks, – ir vėl nuėjau miegoti.

Vokalinis Robingruzo pasirodymas pažadino Valgirginą. Senolis atsisėdo lovoj ir nugarinai į mintis. Aš neriau į patalą ir ėmiau lūkuriuoti, kada prasidės „malda“, kad įjungčiau magnetofoną.

Nė pats nepajutau, kaip užsnūdau. Pabudau nuo to, kad kažkas mindžiukavo po mano plaukus. Tai buvo Robingruzas. Kaip jis išėjo iš vonios kambario, nežinau. Duryš buvo praviros. Galbūt jis pats išmoko jas atidaryti? Robingruzas, regis, buvo itin susijaudinęs. Jis mindžiukavo ant pagalvės, kur buvo mano galva, kažkaip gėrėdamasis pritūpdavo ir visai be garso pražiodavo snapą. O jo snapas buvo – neduok Dieve. Iš kaimyninio kambario sklido pratisas monotoniškas dainavimas – Valgirginas „meldėsi“. Robingruzas be garso pritarė šamanui. Supratau, kad jį paveikė užburianti daina. Jau tiesiau ranką prie pulto, bet tas velnio Robingruzas pastebėjo, kad pabudau, ir parodė viską, ką tik sugebėjo. Jis sugriaudėjo it Remo aparatūra. Užė it transformatorius ir spragsėjo it tumbleris, švilpdamas atkartojęs kelis vietinio uosto katerio signalų tipus: „Sekite paskui mane“ arba „Lenkiu jus iš dešiniojo borto pusės“ ir ėmė verkti kaimynų kūdikio balsu, į kurį tas taip pat atsišaukė per sieną.

Senolis Valgirginas, žinoma, iš atlikėjo tapo klausytoju, o aš taip ir neįjungiau aparatūros.

– Kakomei! Kažkoks visai įdomus! – tarė Valgirginas, atsidūręs manajame kambarielyje. Kai čiukčiai labai kuo nors stebisi, jie sako: „Kakomei!“

– Na ir pasiimk jį sau. Trukdo miegoti, – supykau aš. Robingruzas patikliai persikėlė ant Valgirgino peties ir meiliai snapu suėmė jo ausį.

Senis nusinėšė jį į savąjį kambarį ir iš ten netrukus pasigirdo: „Robingruz! Robingruz! Rubai sam! Rait!“

Visgi prisiminė. Remas pasirodė silpnėnis už šamaną, nors ir turėjo jam įtakos kiaurus metus.

Senolis išskrido tą pačią dieną. Atvyko sanitarinis orlaivis, ir Valgirginą nugabeno į gimtąją gyvenvietę. Atsisveikindami mudu apsikabinome ir abu nulūdome.

Namuose man nėjo iš galvos paskutinė šamano daina. Ne, melodija. Ritmas. Man rodė, kad jau esu ją girdėjęs. Tai buvo toks pažįstamas melodijos ritmas, bet aš niekaip negalėjau atsiminti, iš kur ją pažįstu.

Ir visgi man dingtelėjo – Seimė Linančera. Senas nganasanų šamanas, vienas iš mano pirmųjų nganasanų draugų ir mokytojų. Užtikau jį, kai jam buvo jau šimtas su viršum metų. Galima paprieštarauti – iš kur tai žinau? Paaiškinu: iš dokumentų. Senis buvo gana sugriuvęs, bet šviesaus proto. Aptikau jį 1961 m. Taimyre, Ust Avamo gyvenvietėje. Sąlygų išgyventi jis jokių nebeturėjo. Iš karto su juo apsigyvenau ne tik iš humanistinių paskatų. Senis buvo nuostabus šamanas ir išminčius. Ko jau ko, o proto man visada pritrūkdavo.

Apie Seimę reikalingas atskiras pasakojimas ir dabar pernelyg neišsiplėsiu. Pasakysiu tik tai, kas svarbiausia. Senis neturėjo sąlygų gyventi. Su manimi jis gyveno daugiau ar mažiau nevargingai. Jis nemanė, kad etnografija yra rimtas dalykas, ir nuolat mane varinėjo medžioti. Su manimi jis buvo apsirūpinęs mėsa. Bet tai būdavo viso labo šešis septynis mėnesius per metus. Visada dėl jo jaudindavau, kai išvykdavau į Maskvą. Dudinkoje ėjau pas valdininkus ir prašiau, kad jam skirtų pensiją.

– Bent kokį nors popierių, – kalbėjo mūsų biurokratai.

– Argi nematyti, kad senis bet kokiu atveju senesnis už sovietų valdžią – jeigu jau popierių neturi, – prieštaravau aš.

– Reikia popieriaus, – atkakliai savo tvirtino socialinės rūpybos valdininkai.

– Gal visgi turi bent kokį nors raštą? – paklausiau Seimės po eilinės kelionės į Dudinką.

– Viena sena draiskana – raštas – yra, – prisipažino Seimė.

– Kur jis?

Senasis šamanas nulindo į nartą, kur buvo saugomi jo dievaičiai, ir išėmė dėželę su senu, nuo senumo byrančiu popieriumi, kuris – pasirodo – buvo Dudinkos ispravniko (apskritis policijos viršininko) raštas, adresuotas Dudinkos duonos atsargų krautuvi ir datuojamas 1875 m. Raštas liepė rusų administracijai išduoti šio rašto įteikėjui Seimei arba Muchundei Linančera kelis pūdus miltų už jo, ispravniko, pervežimą elniais iš Dudinkos į Chatangą. Kelias buvo neartimas – beveik kaip per Europą. Tokio didžio žmogaus kaip ispravnikas negalėjo patikėti vaikeliai. Jį galėjo gabenti tik stiprus nepailstantis jaunas žmogus. Taip ir buvo.

– Kiek tau tada buvo metų? – uždaviau seno nganasano požiūriu kvailą klausimą. Nganasanai metų neskaičiuodavo.

– Jau buvau vedęs, – kantriai paaiškino Seimė. – Jau sūnelis buvo...

Vadinasi, seniui tuo metu buvo kokie dvidešimt metų. Jaunesniam nepatikėtų tokios užduoties. Na, o jei vyresnis, tai dar įtikinamiau... Na, tarkim, jam buvo tuomet dvidešimt metų. Vadinasi, dabar jam ne mažiau kaip šimtas penkeri.

Pateikiau tą popierių Dudinkoje, ir jis tapo pagrindiniu dokumentu, kuriuo remiantis seniui paskyrė senatvės pensiją.

Vadinasi, senis pradėjo užsiiminėti šamanizmu dar praeito amžiaus pabaigoje, kai nganasanų sąmonė dar nebuvo užtemdyta šiuolaikinės civilizacijos svaičiojimais.

Seimė protarpiais įkrisdavo į lygiai tokias pačias būsenas kaip ir Valgirginas. Jis galėjo valandų valandomis voliotis ant patiesalo ir mykti „sau pačiam po nosim“ įvairias šamaniškas giesmes. Su dievais visi bendrauja dainomis, o ne vulgaria kalba. Ir Seimė dainuodavo lygiai taip pat kaip ir čiukčių šamanas Valgirginas. Visiškai tiksliai. Man būtų sunku tvirtinti, kad kvintos – įkvėpimai buvo tose pačiose vietose ir kad vienatones melodijos visiškai sutampa, bet ritmas... Tai ritmas. Jis tik atrodo išvestinis. Jame buvo tvarka. Jame buvo pasikartojimas. Tik jis netilpo į įprastus dvidalius ar tridalius dydžius. Ritmas buvo ypatingas... Ėmiau skaičiuoti dalis ir patekau į akligatvį. Rodos, kad septynios dalys, septynios laiko atkarpos. Rečiausias ritmas. Aptinkamas tik ištobulintuose visokių impresionistų ir ekspresionistų išradimuose... Ir staiga – tarsi uždanga nukrito nuo akių – širdis! Juk tai širdies ritmas. Užsidėjau ranką ant krūtinės ir išgirdau savo paties širdies padaromus du susitraukimus – „tam tam“ ir tada pauzė – sistolė... Į šią sistolę telpa lygiai trys atkarpos, lygios tam, ką atlieka prieširdžiai ir skilveliai, o tada vėl du susitraukimai, du „tam tam“. Taigi, septynios dalys matuoja širdies darbą. Tai kraujotakos ritmas, pulso ritmas, pats pulsas. Tai – širdies ciklo darbas. Ir nganasanų, ir čiukčių šamanai dainuodami paprasčiausiai seka savaiminius širdies judesius. Šį ritmą kuria svarbiausias motoras. Ką gi! Viskas teisingai! Tai, kas žemiška, girdima, nulemia svarbiausias motoras; tas, kuris palaiko mūsų laikiną kūną žemėje, o sielai jau reiktų kažkokio kito ženklo ar prasmės, kurios negirdime ir akimis neregime... Yra čia sava šamaniška logika. Šių melodijų bendrumui nereikėjo jokių kultūrinių kontaktų. Visi žmonės valgo burna ir visi šamanai dainuoja širdimi. Tai ir yra esminė išvada.

Teliko iš mandagumo aplankyti Remą ir jam padėkoti už suteiktas galimybes. Užsukau pas gydytoją Šafigulajevą į ligoninę. Pažeisdami subordinaciją darbo metu mudu užsukome į krautuve, o tada patraukėme pas radistą. Šis atvėrė duris su papūga ant peties.

– Kakomei! – nustebeš suriko Robingruzas, išvydęs mane ir daktarą su buteliais. Ir jo šūksnyje buvo puikiai girdima šamano Valgirgino intonacija.

Iš: Симченко Ю. Б. Обычная шаманская жизнь. Этнографические очерки. М.: ИЭА РАН, 1993
Vertė Jurgita Jasponytė

JOSIF BRODSKIJ

Juodas žirgas

Tą vakarą prie laužo pagiry išvydom juodą žirgą mes visi.

Juodesnio nieko matęs nebuvau – už juodą anglį rodėsi juodžiau. Jis buvo juodas kaip naktis, kaip tuštuma. Ir buvo karčiai jo juodi, ir uodega juoda. O nugara, nemačius balno niekad, blizgėjo kaip smala šviesoj tamsos. Ir rodėsi, kad stovi jis nė krust, kad miega. Ir kad drąsos dėl jo kraupumo mummyse nelieka...

Šešėliai dingdavo, ant jo nusvirę, lyg būt į juodą kapo duobę kritę. Toks juodas jis, – kaip pusnakčio migla! Toks juodas jis, – kaip pragaros anga! Kaip miškas medžių tankmėje, kaip tūnanti gėla paširdžių gelmėje. Taip jaučias sėkla, žvirgždo prispausta. – Galvoju aš: taip juoda būna sieloj kai kada.

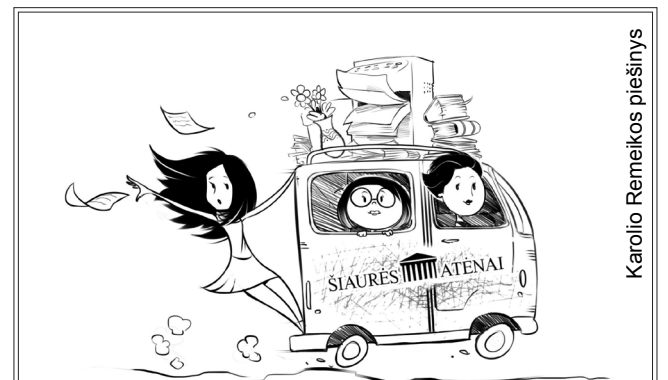
Ir vis juodėjo žirgas mūsų akyse! Nors tik vidunaktis tebuvo gamtose. Ir žingsnio nežengė nė vieno linkui mūsų. Iš prūsų, rodės, juodas garas amžiais srus. Ir strėnų nebeįžvelgė daugiau akis, tiktais smaluota smarve trenkė jis. Žiūrėjo akys baisiai – kaip plyšiai, bet dar baisiau žiojėjo išplėsti vyzdžiai.

Lyg būtų balto žirgo negatyvas – atbėgo iš kažkur ir – stoja kaip negyvas. Ko jam čia reikia? Styposos iki aušros? Ko nė per žingsnį nesitraukia nuo liepsnos? Ko tebeprunkščia jis juodais nasrais? Ko tamsoje kanopom trempia pažemiais? Ir ko juodom akiduobėm į laužo pusę žiūri?

Jis raitelį sau renkasi iš mūsų būrio.

1962

Vertė Pranas Vasiliauskas

Karolio Remeikos piešinys

„Šiaurės Atėnų“
redakcija persikėlė į
Maironio g. 10 (II a.).

Kunigaikštuko gyvenimas ir mirtis

prasimušė iš žemiausiųjų sluoksnių
 gūdžioje laukinio kapitalizmo epochoje
 be skrupulų kilo hierarchijos laiptais
 (nenorintieji nusileisti kilo į orą)
 lipo per galvas, galimai ir per kaukoles
 (pastarųjų kaip daiktinių įrodymų nerasta)
 po kruvinų dalybų tekusiose teritorijose
 įvedė savo tvarką, išleido nerašytus įstatymus
 vertė pirmuosius pirklius ir vertelgas įgytais turtais dalintis
 tikrai su juo, privilegijų niekam nedarė
 rinko duokles, dešimtines, progresyviai apmokestino pelną
 prievarta piršo Apsaugą, Taiką, Ramybę
 (tarėsi esąs svieto lygintojas: jei ne techninės kliūtys, neklusniusius būtų sprogdinęs iki pamatų)
 plėtojo prekybinius ryšius su užsieniais, užjūriais
 importavo ginklų, žolės, įvairiausių miltelių, meilės vergių vykdė eksportą
 valdė skaldydamas, palauždamas valią
 naudodamasis silpnosiomis vietomis
 laikydamasis grasinimų taktikos
 sėdamas baimę, o ji davė vaisių
 gyveno plačiai
 jei ne karališkai, tai bajoriškai
 mėgo išorinį blizgesį, spindesį, pozą
 (vidų gaubė akis badanti tamsa...)
 dievino auksą, grandinėles-grandines, kailinius, kailius, brangius akmenis, masyvius, it
 bomba tiksinčius laikrodžius
 vertino kalibruotus berniukų žaislus, pirotechniką (manė, kad ši nuo romantiško žodžio „piratai“)
 pamedavo griežtai kirptą galvą dėl plieninių žirgų ir ledinių kačiukų
 dabino firminiais treningais, baltutėliais kostiumais
 net pataluos vilkėjo šarvuotą liemenę
 nuolat apsuptas padlaižiaujančių pakalikų
 arti neprisileido, ramiai nemiegojo
 dieną naktį Jo Asmenį saugojo sargybinių kuopa
 didžiudavos tituluotas autoritetu
 niršo pavadinatas vadeiva
 už pasikėsinimą į orumą ir garbę
 baudė be teismo, žaibiškai, fiziškai
 nelemtai neišdegus stambiai operacijai
 žlugus amžiaus importo kampanijai
 užspeistas į kampą paaukėjo daug pėstininkų ir rikių
 kažką patepęs, kažką pakišęs
 patyręs didžiulių nuostolių
 sugebėjo išsipirkti iš nelaisvės
 išlipti apysausis iš kitus giliai įklampinusios pelkės
 netrukus balandžių paštu jį pasiekė nuosprendis:
 tau ne gyvenimas
 šventos ramybės vardan
 teko apleisti užmiesčio dvarą, kuorėtąją pilį
 dangintis į užjūrius
 kur gyveno inkognito kaip sosto netekęs, bet skeptro (beisbolinės) neatidavęs monarchas
 rezgė planus atsikovoti užleistas pozicijas
 ten ir pakirto klasingos samdyto žudiko kulipkos
 nespėjęs išskalbtį visų nešvarių, kruvinų, juodų pinigų
 nukreipti į išsvajotąjį šiukšlių verslą –
 buvo suuodęs, kur švarus, amžinas biznesas –
 likę gyvi šeimynykščiai jį apraudojo
 negailėjo šlamaničių paskutinei kelionei
 išleido su tuo, kas šiame gyvenime buvo brangiausia
 „Marmani“ kostiumu, „Cushi“ lakiniiais, pabalnoję „Verchace“ tamsintais akiniais
 brangakmeniais inkrustuotam pagal specialų užsakymą skubiai išdrožtam riešutmedžio
 karste (kažkas iš žiopių negalėjo atitokti iš nuostabos: „Tai karstas, tai karsčiukas – šešias
 štukas žalia!“*)
 drauge su juo paaukėjo šviesios ir užtikrintos ateities perspektyvą, legalaus paveldėjimo
 viltį, nerealų miegančios sąžinės sapną, tikėjimą aprūpinto gyvenimo amžinybe
 viską akimirksniu prarijo krematoriumo liepsnos
 dabar buvo ramūs
 kad tikrai nebeiškas iš po žemių

George'o Kelly nuotrauka

Linčiškas

tamsiam tamsiam rūsy
 giliai giliai po žeme
 aklinau užvertom geležinėm durim
 užrakintom sunkia surūdijusia spyna
 kurios vienintelis raktas pamestas
 kadaise be žinios dingusio žmogaus
 atsiskyrėlio iš apleisto, užžėlusio vienkiemio
 nepažymėto jokiuose planuose nei žemėlapiuose
 niekada neturėjusio tapatybės kortelės
 niekada nemačiusio nė gyvos dvasios
 neturėjusio nei tėvo, nei motinos
 niekada net negimusio
 niekada ir nemirusio
 dėl to visada esančio
 giliai giliai po žeme
 tamsiam tamsiam rūsy

#youtoo

Ką jos mano mintyse išdarinėdavo –
 klasiokės, kursiokės, kiemo mergos, kaimynės, draugų motinos, mokytojos, dėstytojos,
 kolegės, atsitiktinės bendrakeleivės, praivės...
 Garsiai apie tai prabilus, jau matau, kaip rausta... Begėdės!

Metamorfozės

Esu pilka pelė – politikos ir verslo elitui, nuomonės lyderiams, „Žmonių“ žurnalui,
 nuotykių ieškotojams, adrenalino fanatikams.
 Bibliotekininkėms, dvejetukininkams, „tikrojo“ gyvenimo apologetams, gyvenimo
 spartuoliams – knygų žiurkė.
 Kai prieš nosį užkišu mašinos galą, neabejotinai tampa žąsinu.
 Parašęs neįtikintą anoniminį komentarą, sužinau, kad tikroji mano tapatybė – gaidys.
 Asilu ar avinu mane pavadina geriau nei kiti mane pažįstantys artimieji.
 Ešeriu ir karpiumi virsdavau tik vaikystėj – gimtojoj Žemaitijoje.
 Kinų žvaigždžių tyrinėtojai mane identifiko vos gimusį: ožka.
 Senųjų ir naujųjų laikų horoskopininkai net neabejodami priskiria mane liūtams.
 (Pats, beje, norėčiau būti šventa karvė, bet jei negimei name kaip tvarte, niekada tokia
 netapsi. Ne gamtos, o kalbos surėdymu tikriausiai niekada nebūsiu ir naktinė plaštakė,
 barakuda, darbščioji bitutė.)
 Mylimajai esu kačiukas, katinėlis, katinulis... (Nors, žinoma, norėtu, kad būčiau ištiki-
 mas kaip šuo.)
 Deja, nenunykęs manyje nei bandos jausmas, nei gyvuliški instinktai. Su jais kovoda-
 mas sau įsakau: būk žmogus, nustok rašinėti nesąmones!

– ANDRIUS PATIOMKINAS –

* Paliudyta sakytinės tradicijos.